

NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION

III МОДЕЛЬ МОЛОДІЖНОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ **НАТО**

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ПЕРЕВИДАННЯ

КИЇВ-2023

ЗМІСТ

ПОДЯКИ ВІД КЕРІВНИКА ПРОЄКТУ	4
КОМАНДА ПРОЄКТУ	6
УЧАСНИКИ ПРОЄКТУ.....	10
ПРО ПАРЛАМЕНТСЬКУ АСАМБЛЕЮ НАТО. РОЛЬ ПА НАТО	16
ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЗМІНА УМОВ БЕЗПЕКИ	37
ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ І КЕРІВНИЦТВО ОРГАНАМИ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ	51
ДОДАТОК 1..... Як і чому була створена НАТО?	64
ДОДАТОК 2	66
Північноатлантичний договір	
ДОДАТОК 3	70
Детальний склад асамблеї	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

Оксана ЮРИНЕЦЬ,

керівник проєкту «Молодіжна модель ПА НАТО»,
професор кафедри зовнішньоекономічної мит-
ної діяльності НУ «Львівська політехніка», Голова
української делегації ПА НАТО 2018-2019 рр.

Теоретичні матеріали були підготовлені на основі практичного посібника «Контроль і керівництво: Парламенти та управління у секторі безпеки» і ряду інших джерел, які подані у списку літератури.

Теоретичне підґрунтя є важливим для моделювання молоддю моделі Парламентської асамблеї НАТО. Будучи Головою Постійної делегації України у Парламентській Асамблеї НАТО (2018-2019 рр.), я отримала колосальний практичний досвід та гарних друзів, які і сьогодні продовжують підтримувати Україну:

DAVID HOBBS (Британія), RUXANDRA POPA (Франція), RASA JUKNEVICIENE (Литва, президент ПА НАТО 2018 р.), MADELEINE MOON (Британія, президент ПА НАТО 2018-2019 рр.), GERALD E. CONNOLLY (США, президент ПА НАТО), ANITA RAYNELL ANDREYCHUK (Канада), BORYS WRZESNEWSKYI (Канада), PAOLO ALLI (Італія), JULIO MIRANDA CALHA (Португалія), SVITLANA SVETOVA (Бельгія), PHILIPPE MICHAEL (Франція), OSMAN ASKIN BAK (Туреччина). Дякуємо за активну позицію!

За спільну роботу вдячна Голові ПА НАТО 2016-2018 рр., народному депутату України Ірині Фріз та Голові місії України при НАТО 2017-2019 рр. Вадиму Пристайку. У Парламенті VIII скликання разом із тодішньою Головою комітету ВРУ у закордонних справах Ганною Гопко (а сьогодні головою правління Мережі захисту національних інтересів «АНТС») ми працювали над реалізацією курсу вступу України до НАТО. Захищаємо національні інтереси України надалі поза Парламентом.

Як професор кафедри зовнішньоекономічної і митної діяльності НУ «Львівська політехніка» спільно із командою Мережі захисту національних інтересів «АНТС» працюємо над розбудовою громадянського суспільства, інтегруючи студентську молодь в активні євроатлантичні процеси, формуючи чітке бачення майбутнього в Україні, яке сьогодні залежить від її активності.

Закріплений в Конституції курс України на вступ до НАТО реалізуємо шляхом підвищення рівня обізнаності української молоді щодо діяльності ПА НАТО, її стандартів, історії та взаємодії з Україною. Бо саме молодь є рушійною силою демократичних перетворень. Молодіжна модель ПА НАТО — це унікальна можливість комунікації, взаємодії, пошуку спільних рішень, відстоювання позиції через представлення різних країн в якості делегатів, створюючи спільне майбутнє Європи та світу.

Молодь змінить Україну!

«Молодіжна модель ПА НАТО» — це комунікаційна платформа для активної, прогресивної з євроатлантичними переконаннями молоді з усіх куточків України, різних вузів і спеціальностей.

Вони готові до творення нових смислів, базованих на інтелектуальних здобутках, отриманих і набутих для модерної світобудови на засадах найвищих людських цінностей — свободи, демократії, миру, гідності, взаємоповаги і любові!

III «Модель молодіжної Парламентської Асамблеї НАТО» організовано командою Мережі захисту національних інтересів «АНТС» та за підтримки Центру інформації та документації НАТО в Україні.

ЛІДЕРИ

Ганна ГОПКО,

лідер проєкту Молодіжна модель ПА НАТО, Народний депутат України VIII скликання, Голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах, голова Мережі захисту національних інтересів «АНТС»

Уже втретє Мережа захисту національних інтересів АНТС проводить Молодіжну модель Парламентської Асамблеї НАТО. Понад 600 студентів не лише прослухали лекції найкращих експертів з безпеки, гібридних воєн, енергетики, але і вибудували мережу євроатлантичної молоді. Україна, яка 10 років протидіє агресору, стримує державу терориста, стала контриб'ютором світової безпеки.

Україна чітко бачить себе 33 членом Альянсу. В нас амбітна ціль – від саміту НАТО у Вільнюсі до Вашингтона в 2024 втілити усі внутрішньодержавні перетворення, в які обов'язково має бути залучена молодь з різних регіонів України. Одне із завдань проєкту – підвищення рівня обізнаності української молоді щодо історії та стандартів НАТО, посилення глобальної безпеки, зважаючи на унікальний досвід ЗСУ та приклад обороноздатності, стійкості суспільства.

Адже у нашій візії – Україна в НАТО до 2030 – саме молодь є рушієм демократичних перетворень та вимогливості до відповідальних державних посадовців щодо пришвидшення реформ.

Саме тому ми в АНТС ініціювали «Молодіжну модель ПА НАТО», щоб підготувати прогресивну молодь до відповідального завдання – реалізації закріпленого в Конституції курсу на вступ до НАТО.

ЛІДЕРИ

Vineta Kleine,
Director of the NATO
Information and Documentation
Centre in Ukraine

I truly believe in the power of young people. Their energy, creativity, and the willingness to change things for the better are the ones that inspire me, make me think of my own decisions and choices and be socially responsible.

Today, about 42 percent of the global population are under the age of 25. Young people will not only shape and determine the future, they define what the world looks like today, at this very moment.

You are the ones who are at the forefront of change. And the responsibility of previous generations is to make sure you are provided with access to education, conditions to develop skills and talents and the space to excel and fulfil your potential.

Each of us has a personal calling that is as unique as a fingerprint. I truly encourage you to follow yours. And to always remember that your voice, your intellect and your ideas matter.

ЛЕКТОРИ

Ганна ГОПКО,

Народний депутат України VIII скликання, Голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах, голова Мережі захисту національних інтересів «АНТС»

Оксана ЮРИНЕЦЬ,

професор кафедри зовнішньоекономічної митної діяльності НУ «Львівська політехніка», Голова української делегації ПА НАТО 2018-2019 рр.

Ольга СТЕФАНШИНА,

Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України

Людмила ДОЛГОНОВСЬКА,

Експерт з комунікацій, Голова офісу президента Американського університету у Києві

Анастасія СТАСЮК,

Секретар постійної делегації у ПА НАТО, Секретар Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва Верховної Ради України

Соломія БОБРОВСЬКА,

Українська громадська та політична діячка, Народний депутат України IX скликання

Ростислав ТІСТИК,

Член Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Голова групи дружби Чехія - Україна, Голова групи дружби Ватикан - Україна

Марк ВОЙГЕР,

Радник Армії США в Європі з питань Росії та Євразії

ЛЕКТОРИ

Маріанна Фухардінова,
Посол європейської молоді, науковий
співробітник центру «Нова Європа»

Вінета КЛЯЙНЕ,
Директор Центру інформації
та документації НАТО в Україні

Мадлен МУН,
Британський політик,
Президент ПА НАТО 2018-2019 рр.

Михайло ГОНЧАР,
Експерт з міжнародних енергетичних та
безпекових відносин, президент Центру
глобалістики «Стратегія XXI»

Ярослав СИДОРОВИЧ,
Керівник Головного департаменту з питань
впровадження реформ в Адміністрації
Президента України 2014-2019 рр., експерт
проекту «Російські активи як джерело
відновлення української економіки»

Іванна КЛИМПУШ-ЦИНЦАДЗЕ,
Голова української делегації ПА НАТО
2014-2016 рр., Віце-прем'єр з питань
європейської та євроатлантичної інтеграції
України 2016-2019 рр., Голова комітету
Верховної Ради з питань інтеграції України
до Європейського Союзу

Максим КИЯК,
Провідний експерт міжнародного напрямку мережі АНТС, кандидат
філософських наук, Старший співробітник інституту ім. Курбаса

УЧАСНИКИ

Михайло ТАРАСЮК
ЖИТОМИР

Дар'я СТЕПАНЕНКО
КИЇВ

Олена ПШАНИЧНА
КИЇВ

Євген ІЛЬЧЕНКО
ХАРКІВ

Богдан КОЗАЧЕНКО
ДОНЕЦЬК

Ірина ТИШКЕВИЧ
Львів

Микита КУЗЬМЕНКО
ЗАПОРІЖЖЯ

Аріна ГЕРЦОЙГ
КИЇВ

Степан МАКСИМІВ
ПЕРЕГІНСЬКЕ
(Івано-Франківська область)

Алла ОПАНАСЕНКО
КИЇВ

Фелікс ШЕПЕЛЬ
КИЇВ

Владислав МИКОЛАЙЧУК
Львів

УЧАСНИКИ

Сніжана ЗВАРИЧ
ЛЬВІВ

Христина ЯРЕМКО
САМБІР

Софія ЮРЧЕНКО
ВАЛКИ
Харківська область

Анастасія ЗІНОВ'ЄВА
ОЛЕВСЬК

Ольга УКРАЇНЕЦЬ
ВІННИЦЯ

Юлія ФРАНЧУК
КИЇВ

Вікторія ГНАТКО
ЛЬВІВ

Анастасія СОБОДЄЄВА
ЖИТОМИР

Павло МАРТИРОСЯН
ДУНАЇВЦІ

Дар'я БУРІЙ
МИКОЛАЇВ

Каріна ОСІЯНЕНКО
ЛЬВІВ

Катерина ОПЕЙДА
ЛУЦЬК

УЧАСНИКИ

Юлія ШАПОВАЛ
КИЇВ

Ярослав ЧЕПКАЛЕНКО
ОДЕСА

Таїсія КОРЯЧКО
КРИВИЙ РІГ

Дмитро ЛИСАК
ЖИТОМИР

Юрій ВЕЗДЕНКО
ЛЬВІВ

Марія БІЛОКУР
КИЇВ

Юлія ЛУК'ЯНЧУК
ЛЬВІВ

Аміна ПОЛІЩУК
РІВНЕ

Анастасія ШЕРЕМОК
КИЇВ

Анастасія ШКІЛЬ
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

Анастасія ДАВИДЕНКО
КИЇВ

Дені КОРОБКО
КРИВИЙ РІГ

УЧАСНИКИ

Ельвіра СВЕРІДЮК
ДНІПРО

Павло ГОРБАЧОВ
КИЇВ

Євгенія НАЦІЛЕВИЧ
КИЇВ

Катерина СТРИЛЕЦЬ
КИЇВ

Марія СОРОЧИНСЬКА
ПОЛТАВА

Олександр УСТИНОВ
МУКАЧЕВО

Назар НИКИФОРОВ
СУМИ

Микола ПОТЬОМКІН
КИЇВ

Ганна ЛІВЕНЦЕВА
ХАРКІВ

Владислав МОШКІВСЬКИЙ
КИЇВ

Олег МАЙБОРОДА
М. ГЛУХІВ,
(Сумська область)

Злата ОСІПОВА
МАРІУПОЛЬ

УЧАСНИКИ

Марія ХРИСТИНА
Львів

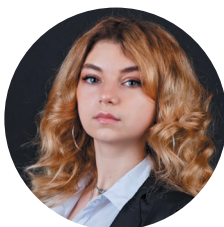
Наталія БАЛІЦЬКА
Черкаси

Любов МОКРЯК
Львів

Іван ЛАЗОРЕНКО
Київ

Євгенія ХАНАС
Львів

Владислава КАЛІШУК
Луцьк

Марта КОВАЛЬЧУК
Житомир

Лана ОСЕЛЕДЦЕВА
Львів

Анна КОРОЛЬОВА
Київ

Катерина ПУХТАЄВИЧ
Житомир

Катерина КОРНІЄНКО
Київ

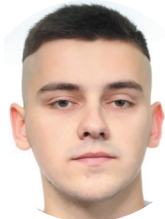

Тетяна БОНДАР
Львів

УЧАСНИКИ

Мар'яна КРИЧОВСЬКА
ЛЬВІВ

Максим МІЩУК
ЛУЦЬК

Андрій ГАРАСИМИК
ЛЬВІВ

Валерія КРИВУЛЬСЬКА
ЛЬВІВ

Юлія СТРОЙКО
ПОЛТАВА

Катерина МАКСИМ'ЮК
ЛЬВІВ

Юлія ІВАШКЕВИЧ
КИЇВ

Софія СУГОНЯКО
СУМИ

Максим Грущенко
ВІННИЦЯ

Анастасія КУДЕЛЬКІНА
КИЇВ

Максим МОРОЗ
ЛЬВІВ

Наталія ІЖИК
ЛЬВІВ

Олександр БОГДАНОВ
ЗАПОРІЖЖЯ

ПРО ПАРЛАМЕНТСЬКУ АСАМБЛЕЮ НАТО. РОЛЬ ПА НАТО

Установчий документ НАТО — Вашингтонський договір 1949 року — видатний документ¹. Створено Альянс, який проіснував понад 70 років. Договір заснований спільнотою на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права та передбачає спільні дії.

Договір санкціонував створення Ради і допоміжних органів, необхідних для реалізації його положень. При цьому він не визначає роль парламентарів країн-членів Альянсу.

Через Парламентську Асамблею НАТО парламентарії всіх членів НАТО беруть дуже активну участь у тому, що можна назвати «структурою» Альянсу. Незважаючи на свою незалежність від НАТО, ПА НАТО все-таки має важливе значення для зміцнення політичної солідарності, на якій будується весь трансатлантичний Альянс, а також для просування цілей і цінностей як усередині Атлантичного співробітництва, так і за його межами. У той час же вона є незамінною ланкою між органами НАТО і парламентами країн-членів. Вона не лише сприяє збільшенню прозорості політики і місій НАТО, але й допомагає члена Асамблеї, як і здійснюють контроль у національних парламентах у сферах оборони і безпеки.

Останніх тридцять років привела до суттєвої трансформації політики національної оборони і самого НАТО. Те ж саме справедливо і для Парламентської Асамблеї НАТО, якій також доводиться адаптуватися. Сьогодні, відзначаючи свою 66-ту річницю, Асамблея, як і Альянс НАТО, зіткнулася зі складним завданням — оцінити довгостроковий вплив викликів, з якими Альянс і його партнери мають справу в Східних і Південних регіонах, зокрема, дій Росії по відношенню до своїх сусідів, що впливають на сталий порядок в євроатлантичному регіоні і в світі в цілому.

Парламентська асамблея НАТО (NATO PA) — це міжпарламентська організація, що функціонує як форум законодавців з всіх країн-членів Альянсу, на якому вони зустрічаються для обговорення спільних питань. Структура була створена у 1955 році. Об'єднуючи парламентаріїв Північноатлантичного Альянсу, Парламентська Асамблея НАТО

¹ Текст Договору наведено у Додатку 2.

забезпечує важливу взаємодію між НАТО² і парламентами країн-учасниць, допомагаючи їм досягати парламентського і суспільного консенсусу з питань політики, що здійснюється Альянсом.

Асамблея працює як центральний інформаційний і контактний пункт для законодавців з держав Альянсу та їх парламентарів. Вона також сприяє прозорості діяльності Альянсу та кращому розумінню процесів, що відбуваються, парламентами і громадськістю євроатлантичної спільноти.

Асамблея повністю незалежна від НАТО. Втім вона забезпечує зв'язок між національними парламентами і керівними структурами Альянсу. Це змушує національні уряди зважати на інтереси НАТО під час розробки національного законодавства. Наприклад, з 2014 року через Парламентську Асамблею доводиться необхідність утримання фінансування сектора безпеки та оборони держав Альянсу на рівні, не меншому за 2% від ВВП. Асамблея також постійно нагадує національним парламентам, що міждержавні рішення, які приймаються в НАТО, залежать від політичного затвердження у демократично обраних парламентах. Делегатів до Асамблеї призначають їх парламенти відповідно до національних процедур на основі партійного представництва в законодавчих органах влади. Тому Асамблея представляє широкий спектр політичних поглядів та віддзеркалює парламентську і громадську думку з питань Альянсу в різних країнах.

Асамблея діє через п'ять комітетів (політичний, безпеки і оборони, економіки і безпеки, науки і технології, цивільного виміру безпеки) та 8 підкомітетів, а також через Спеціальну групу середземноморських та близькосхідних країн. В цих структурах вивчаються питання та обговорюються актуальні питання безпеки двічі на рік. Діяльність включає також засідання Постійного комітету, 3–4 семінари в рамках програми Rose-Roth, 2 Середземноморські семінари та 16 засідань підкомітетів.

Парламентська Асамблея очолюється Президентом, який є парламентарієм з однієї з країн-членів НАТО. Штаб-квартира складається з Міжнародного секретаріату Асамблеї у складі 30 осіб та розташована у Брюсселі. Міжнародний секретаріат виконує подвійну функцію: проводить більшу частину досліджень і аналізу для її комітетів та надає адміністративну підтримку під час проведення засідань та інших заходів. Як правило, Асамблея проводить близько 40 заходів щороку, зокрема

2 Історія створення НАТО наведено у Додатку 1.

два пленарних засідання — сесії ПА НАТО. Одна відбувається навесні, наприкінці травня, а друга — восени (у жовтні або листопаді), в одній із країн-членів або асоційованих членів.

Основна частина роботи Асамблеї з розширення зв'язків організована у тісній співпраці із Женевським центром демократичного контролю над збройними силами (DCAF), який також допомагає фінансувати ряд заходів Асамблеї.

Раніше традиційними завданнями парламентів у сфері безпеки та оборони були нагляд за оборонними бюджетами та збройними силами, надання дозволу на витрати і операції збройних сил за кордоном та досягнення консенсусу, то сучасна міжнародна ситуація потребує виконання нових функцій. Зокрема, мова йдеться про проведення оборонної реформи, здійснення механізмів протидії деструктивного впливу засобів масової інформації, що використовується в якості засобів пропаганди та інформаційно-психологічних операцій. Таким чином, масштаб і значення участі парламентів у цих процесах зростає.

Важливим інформаційним компонентом співробітництва в рамках ПА НАТО є програма Rose-Roth. Її мета — знайомлення громадськості і держав-партнерів НАТО з цілями і діяльністю Альянсу шляхом проведення семінарів, конференцій, інших форумів з проблематики країн Центральної та Східної Європи. Як правило, тематика цих заходів стосується цивільно-військових аспектів співробітництва, зокрема, демократичного контролю над збройними силами як у середині Альянсу, так і у відносинах з країнами-партнерами.

ЦІЛІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ НАТО

- Сприяння діалогу між парламентарями з основних питань безпеки;
- Інформування НАТО та урядів країн-членів цієї організації про колективну парламентську думку;
- Допомога парламентарями орієнтується в основних питаннях безпеки і політиці Альянсу;
- Посилення транatlантичного зв'язку;
- Забезпечення більшої прозорості політики НАТО та колективної відповідальності;

- Допомога в розвитку парламентської демократії в євроатлантичному регіоні через залучення парламентарів з країн, що не є членами Альянсу;
- Надання допомоги парламентам держав, які прагнуть членства в Альянсі;
- Розвиток співпраці з країнами, що прагнуть співробітництва, а не членство в НАТО, зокрема з країнами кавказького і середземноморського регіонів;
- Допомога у розробці парламентських механізмів, підходів та навичок, що необхідні для здійснення ефективного демократичного контролю над збройними силами.

СКЛАД І ДІЯЛЬНІСТЬ

Парламентська Асамблея НАТО складається з 303 делегатів, які представляють 30 країн-членів Альянсу. Окрім них до її складу входять делегати з 11 країн-асоційованих членів, делегація Європарламенту, четверо від регіональних партнерів і середземноморських країн-асоційованих членів, а також парламентські спостерігачі від 8 країн і з міжпарламентських організацій³.

Керівним органом ПА НАТО є постійний комітет, який складається з керівників кожної делегації-члена, президента, віце-президентів, скарбника і Генерального секретаря⁴. Міжнародний секретаріат керується Генеральним секретарем і відповідає за управління і діяльність усіх комітетів, підкомітетів та інших груп Асамблеї⁴.

У роботі Асамблеї беруть участь 5 комітетів, які мають свої підкомітети. Вони відповідальні за розгляд усіх актуальних питань у своїх сферах діяльності.

1. Комітет з питань демократії та безпеки (CDC)

Підкомітет з демократичного урядування (CDSDBG)

2. Комітет з оборони та безпеки (DSC)

Підкомітет з майбутнього потенціалу безпеки й оборони (DSCFC)

³ Детальний опис делегатів Асамблеї наведений у Додатку 3.
⁴ Чинні члени Бюро Асамблеї наведені у Додатку 3.

Підкомітет з питань співробітництва у сфері трансатлантичної оборони і безпеки (DSCTC)

3. Комітет з економіки та безпеки (ESC)

Підкомітет з питань перехідного періоду і розвитку (ESCTD)

Підкомітет з трансатлантичних економічних відносин (ESCTER)

4. Політичний комітет (PC)

Підкомітет з питань партнерства з НАТО (PCNP)

Підкомітет з питань трансатлантичних відносин (PCTR)

5. Комітет з питань науки і технології (STC)

Підкомітет з питань енергетичної безпеки та безпеки навколишнього середовища (STCEES)

Також в роботі Асамблеї беруть участь:

- **спеціальна група із Середземномор'я і Середнього Сходу (GSM)**, метою якої є зміцнення міжпарламентського діалогу і взаєморозуміння з країнами Середнього Сходу і Північної Африки,
- **міжпарламентський комітет НАТО-Україна (UNIC),**
- **міжпарламентський комітет НАТО-Грузія (GNIC).**

Окремим комітетом був парламентський комітет НАТО-Росія (NRPC), де лідери делегацій-членів зустрічалися з лідерами Федеральних Зборів Росії у форматі «29», але він припинив свою роботу у квітні 2014 року

Доповіді за підсумками роботи комітетів і підкомітетів надаються у формі проектів, які обговорюються на весняній сесії Асамблеї. Після обговорення, внесення поправок і доповнень ці доповіді передаються на затвердження щорічною осінньою сесією Асамблеї ⁵.

Також на щорічній сесії Асамблеї комітети подають свої політичні ре-

5 Перелік сесій Асамблеї наведено у Додатку 3.

комендації, які ухвалюються голосуванням на пленарному засіданні Асамблеї і передаються до Північноатлантичної Ради. Окрім щорічних сесій комітети й підкомітети зустрічаються кілька разів на рік на території країн-членів або асоційованих членів, де вони проводять зустрічі з провідними представниками урядів і парламентів, а також ученими і експертами.

На додаток до засідань комітетів і підкомітетів, Асамблея проводить величезну кількість інших заходів, більш детально про них мова нижче, багато з яких націлені на країни-партнери.

В цілому Асамблея організовує близько тридцяти п'яти зборів щорічно. Масштабність зустрічей може варіюватися від участі всього декількох парламентарів до двох сесій, з понад 300 учасниками.

ПОХОДЖЕННЯ АСАМБЛЕЇ ВІД ПОЧАТКУ ДО КІНЦЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ: ЗАКЛАДАННЯ ОСНОВ І ВИЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН З НАТО

Ідея об'єднати парламентарів Альянсу для спільного обговорення проблем, що заважають трансатлантичному партнерству, вперше виникла на початку 50-х років двадцятого століття. Можливо, в цьому сприяло створення Ради Європи — також у 1949 році, — яка включала Комітет Міністрів і Парламентську Асамблею, парламентаріїв з декількох країн Альянсу. У самій Парламентській Асамблеї Ради Європи й була висловлена думка, що урядам НАТО можна було б розглянути можливість створення Північноатлантичної Асамблеї, метою якої стала б реалізація Статті 2 Північноатлантичного договору, тобто парламентського формату, який би відображав той факт, що Альянс став першим і головним співтовариством країн, заснованим на цінностях. Основною метою створення Асамблеї було природне посилення трансатлантичних відносин за рахунок створення сполучної ланки між законодавцями Північної Америки і Європи.

Пропозиції про створення Північноатлантичної Асамблеї почали надходити від парламентаріїв по обидва боки Атлантики, в результаті чого спочатку в штаб-квартирі НАТО, а потім в Парижі, в липні 1995 року, була проведена «Конференція членів парламентів країн НАТО».

Ця перша конференція зібрала 158 парламентаріїв з 14 країн-членів НАТО, і її успіх переконав учасників і уряди НАТО у цінності для Альянсу регулярних зустрічей парламентаріїв як засобу збільшення громадської підтримки НАТО та зміцнення почуття солідарності між членами Альянсу.

Однак перша конференція залишила невирішеними багато питань, зокрема про форму взаємин нової конференції з урядами НАТО і самим блоком. Уряди НАТО не підтримали ідею створення Асамблеї, формальна роль якої зводилася б до формування, створення або контролю політики Альянсу понад те, що його члени вже мали завдяки законодавчій владі їх власних країн. Не було у них і бажання здійснювати будь-які інституційні зміни, через які довелося б вносити поправки до договору НАТО.

Конференція членів парламентів країн НАТО швидко створила свої власні структури, інструкції та оперативні процедури і присвятила величезну кількість часу та енергії розробці параметрів взаємовідносин з НАТО. Наріжний камінь даного процесу було закладено в грудні 1967 року, коли міністри закордонних справ НАТО дозволили Генеральному секретарю НАТО, пану Манлію Брозіо, вивчити способи і засоби досягнення тіснішої співпраці між Радою і Північноатлантичною Асамблеєю⁶. В результаті з'явилася угода, згідно з якою: Генеральний секретар НАТО надає Асамблеї регулярні звіти про діяльність Альянсу; Секретаріат НАТО надає активну підтримку комітетам Асамблеї в їх роботі; сполучною ланкою у відносинах між Асамблеєю та НАТО стає Політичний директорат, а Північноатлантична Рада дає свої коментарі щодо прийнятих Асамблеєю Резолюцій через Генерального секретаря НАТО.

Члени Асамблеї — це вихідці з усіх країн Альянсу, вони відображають політичний склад своїх національних парламентів, тому ідеї і погляди Асамблеї є не тільки корисними, але й такими, що заслуговують на увагу як продукт репрезентативної вибірки політичних переконань Альянсу. Більш того, вони були висловлені членами парламентів, часто вищими їх представниками, що мають вагу в якості членів законодавчих органів своїх країн.

ВІД ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ ДО ПАРТНЕРСТВА. НОВІ ЧЛЕНИ

Відносини між Сходом і Заходом перейшли в нову площину в 1985 році з приходом до влади президента СРСР Михайла Горбачова. Повною мірою наслідки цього факту не вдалося оцінити протягом декількох років, проте дуже швидко стало очевидним, що зміни при Президентові Горбачова будуть більш ніж косметичними та що з'являються нові можливості для більш конструктивних відносин між Сходом і Заходом.

Члени Асамблеї почали обмірковувати можливість і способи участі

⁶ У 1996 році 12-я Конференція парламентаріїв НАТО одноголосно затвердила назву «Північноатлантична Асамблея».

в прямому діалозі з представниками держав, які на той момент були сторонами Варшавського договору. Фактично Асамблея з самого початку вирішила бути якомога більш відкритою для контакту, і в результаті в кінці 80-х стало зрозумілим, що вона може запропонувати щось більше, ніж просто діалог. **Асамблея визначила для себе нову місію: залучити, підтримати і допомогти демократичним силам, що виникають у Центральній і Східній Європі.**

ІНІЦІАТИВА РОУЗ-РОТ

Одним з результатів більш широких відносин із законодавцями Центральної та Східної Європи стало зростаюче переконання членів Асамблеї в необхідності надати додаткову допомогу парламентам Центральної та Східної Європи для встановлення демократичного контролю над інститутами і процедурами в секторі безпеки. **З цією метою в 1991 році Президент Асамблеї, конгресмен Чарлі Роуз, і сенатор Білл Рот не тільки розробили те, що в результаті отримало назву «Ініціатива Роуз-Рот», але, що найголовніше, отримали фінансування від Агенства міжнародного розвитку США (USAID), яке підтримало цю програму протягом перших десяти років.**

Починаючи з 2001 року, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС) почав підтримувати ініціативу Роуз-Рот в рамках участі Швейцарії в програмі НАТО «Партнерство заради миру». Щедра фінансова підтримка швейцарського уряду і доступ до досвіду ДКЗС стали ключовими причинами успішного тривалого існування ініціативи Роуз-Рот.

Першим пунктом її концепції є програма семінарів для парламентаріїв країн, в рамках яких збираються парламентарії країн НАТО, державні службовці, дипломати, військовий персонал та академічні експерти, що працюють у секторі безпеки своїх країн.

Семінари Роуз-Рот проводяться в основному на території країн-партнерів і збирають від 100 до 120 учасників, причому приблизно половина з них — це члени парламенту НАТО і країн-партнерів, а друга половина — представники урядів, приймаючої країни, міжнародних інституцій НАТО, університетів та аналітичних центрів.

Такі семінари довели свою надзвичайну успішність як засіб обміну досвідом щодо порядку та процедур роботи парламентів. Вони допомагають парламентаріям більш продуктивно впливати на розробку і реалізацію

політики національної оборони і гарантувати повну демократію під час контролю над збройними силами в своїх державах.

Крім того, у семінарів є безліч інших переваг, серед яких ознайомлення законодавців з ключовими питаннями безпеки та оборони, сприяння регіональним контактам між парламентаріями, наприклад, на Південному Кавказі і Західних Балканах.

Семінари Роуз-Рот є наочним підтвердженням участі та зацікавленості Альянсу. Не виникає жодних сумнівів у тому, що це дуже цінується країнами, що висловлюють бажання стати членами НАТО.

Інші аспекти ініціативи Роуз-Рот — це підготовчі програми для парламентаріїв. Однією з їх цілей є допомога парламентам-партнерам розвивати структуру своїх парламентів для обміну досвідом та адміністративними можливостями, необхідними для підтримки парламентської роботи, пов'язаної із сектором безпеки. Ще один елемент — ознайомлення парламентаріїв-партнерів з питаннями, пов'язаними з НАТО, а також із роллю парламентаріїв у розробці і контролі над національною і міжнародною політикою безпеки.

В Асамблеї є всі засоби для організації зустрічей, присвячених діяльності НАТО, а також можливість залучати експертів з національних парламентів для надання підтримки в розробці процедур і порядків, необхідних для ефективного демократичного контролю.

Розроблені навчальні програми для парламентаріїв, які проводяться в Брюсселі і включають зустрічі в штаб-квартирі Асамблеї НАТО, штабі об'єднаних збройних сил НАТО в Європі, а також в різних органах Європейського Союзу. Вони вивчають питання безпеки, політики, економіки, а також механізми, що використовуються демократичними парламентами для виконання своїх обов'язків з контролю над формуванням і реалізацією національної зовнішньої та економічної політики.

Як правило, Асамблея керує **трьома** або чотирма програмами на рік, часто на вимогу парламентів. Для задоволення вимог та інтересів учасників розробляються **спеціальні програми**.

Апарати парламентів теж беруть участь в науково-дослідницькій програмі, яка сприяє отриманню ними практичного досвіду в роботі Асамблеї та її Комітетів, а також надає можливість ознайомитися з брюссельськими стратегіями співробітництва.

Для подальшого розширення можливостей парламентів Асамблеї і ДКЗС регулярно видають публікації про передові практики **парламентського контролю над сектором оборони і безпеки**.

НОВІ ПАРТНЕРИ — СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я І БЛИЗЬКИЙ СХІД

Одним із ключових аспектів адаптації НАТО до стратегічних умов періоду після холодної війни став відкритий діалог з країнами південного узбережжя Середземномор'я. офіційно він був оформлений у 1994 році за допомогою створення «Середземноморського діалогу» НАТО. Зі свого боку на початку 90-х **Асамблея підтримувала контакти з деякими країнами Середземномор'я, зокрема, з Ізраїлем, Єгиптом і Марокко, і навіть проводила семінари з питань безпеки в Середземноморському регіоні**.

У 1996 році Асамблея вирішила офіційно оформити свою участь та інтереси в регіонах і створила **Середземноморський спеціальний діалог (ССД)**⁷, який служив би майданчиком для парламентаріїв з країн-членів НАТО та їх **контрагентів з країн Близького Сходу і Північної Африки для обговорення загальних питань безпеки і політики**, а також для поліпшення взаєморозуміння. Розширення групи відбулося за рахунок **включення країн Перської затоки в рамках Стамбульської ініціативи співпраці, яка стартувала в 2004 році**.

Також в 2004 році Асамблея створила нову категорію статусу для держав, які не є членами, — асоційоване членство для країн Середземномор'я⁸, — що дозволило законодавцям південного Середземномор'я і Близького Сходу брати участь, настільки повно, наскільки це можливо, у великих «стаціонарних» заходах Асамблеї, таких як сесії і семінари, а також навчальні програми. Таким чином, асоційовані члени країн Середземномор'я отримали такі ж права участі, що і звичайні асоційовані члени у тому, що **стосується сесій та семінарів Асамблеї, але не щодо зборів Комітетів і Підкомітетів за межами сесії**.

З кінця 2010 року і з часу «арабського пробудження» Асамблея стала приділяти ще більше уваги своїм діям у Середземномор'ї і на Близькому Сході. Виникнення ІДІЛ в Іраку та Сирії, та її подальше розповсюдження на інші частини регіону і за його межі, ще більше посилює **акцент**

7 Акронім утворився від французької назви групи: Groupe Spécial Méditerranée.

8 Дана категорія статусу офіційно називається «Асоційований член і регіональний партнер країн Середземноморського діалогу». Таким чином, Асамблея могла надати подібні права участі парламентам, що не відносяться до Середземноморського регіону.

на важливості регіону для Євроатлантичної та глобальної безпеки.

ССД залишається основним інструментом для участі приблизно у трьох заходах та одній доповіді на рік, але інші комітети також збільшили частоту своїх візитів в регіонах і кількість доповідей про події, які там відбуваються.

Крім того, Асамблея проводила кілька спільних семінарів Роуз-Рот та ССД, щоб не тільки розглянути питання регіональної безпеки, а й вивчити актуальність досвіду Центральної та Східної Європи у реформуванні сектора **безпеки для ситуацій на Близькому Сході та в Північній Африці.**

НОВІ ПАРТНЕРИ І ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА

До закінчення холодної війни систематичні відносини Асамблеї з країнами, які не є членами, обмежувалися Японією та Австралією, причому контакти з їх парламентами були вкрай обмеженими. Однак, у 90-х Асамблея вирішила, що статус «парламентський спостерігач» може бути цікавий великій кількості інших країн. Таким чином, для участі були надані деякі можливості — переважно на великих щорічних сесіях і на деяких семінарах, що дуже зручно для країн по той бік земної кулі. Критерієм для присвоєння такого статусу були набагато менш обтяжливі, ніж, скажімо, для асоційованого членства, яке підходить кільком іншим країнам.

Крім того, Асамблея може запрошувати країни для участі в таких заходах на разовій основі (ad hoc), що за певних обставин може стати корисним.

Особливо це стало актуальним після подій 11 вересня 2001 року у США і подальшого керівництва Альянсом НАТО Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) в Афганістані. До Австралії та Японії в якості постійного парламентського спостерігача приєдналася також Південна Корея. Крім того, на сесіях і семінарах Асамблеї можна часто зустріти парламентаріїв з Афганістану, Пакистану, а також деяких інших країн.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ

Також необхідно згадати про взаємини між Асамблеєю та Європейський Парламентом. У мірі встановлення більш тісних зв'язків між НАТО та Європейським Союзом, та отримання останнім більш значної ролі у міжнародній та оборонній політиці, Асамблея та Європейський Парламент вирішили закріпити це на парламентському

рівні. Для цього Асамблея привласнила Європейському Парламенту спеціальний статус, який дозволяє направляти делегацію у складі 10 членів для участі в сесіях Асамблеї. Члени такої делегації мають такі ж права, як і асоційовані члени, за винятком того, що вони не можуть пропонувати зміни в тексті Асамблеї. Зі свого боку Європейський Парламент запрошує членів Асамблеї для участі в деяких його слуханнях, що стосуються питань міжнародних відносин та оборони.

МІЖПАРЛАМЕНТСЬКІ АСАМБЛЕЇ

Крім того, Парламентська Асамблея НАТО співпрацює з іншими Асамблеями, зокрема з Парламентською Асамблеєю ОБСЄ та Парламентською Асамблеєю Ради Європи (ПАРЕ). Ці Міжпарламентські Асамблеї беруть участь у сесіях, семінарах Асамблеї на підставі взаємних угод. Крім того, Асамблеї тісно співпрацюють під час участі ПА НАТО в міжнародних сесіях як спостерігачі на виборах.

ОСОБЛИВІ ВИПАДКИ: РОСІЯ, УКРАЇНА І ГРУЗІЯ

Після падіння Берлінської стіни Асамблея налагодила сильні робочі відносини з російською Думою і Радою Федерації, а також українською Верховною Радою. Уряди країн НАТО самі усвідомили цінність таких зв'язків, коли спочатку підписали Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між Російською Федерацією та Організацією Північноатлантичного договору в травні 1997 року, а незабаром Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору в липні 1997 року, чітко висловивши свою позицію про розширення діалогу та співпраці Асамблеї з Федеральними зборами Російської Федерації та Верховною Радою України.

Таким чином у травні 1998 року ПА НАТО і делегація Федеральних Зборів Російської Федерації домовилися про створення спільної парламентської групи для контролю над виконанням Основоположного акту НАТО-Росія, а також роботи Постійної спільної ради (СПС) та її підвідомчих груп.

Після створення Ради НАТО-Росія у травні 2002 року, Асамблея і Російська Федерація домовилися про відображення нової структури взаємин на парламентському рівні. Результатом стало створення Парламентського комітету Росія-НАТО (ПКРН), який зібрав разом лідерів з 28 делегатів від членів НАТО і лідерів делегації Федеральних Зборів Російської Федерації у форматі «29». Очолюваний Президентом Асамблеї, цей орган здійснював контроль за відносинами між Асамблеєю та Російською

Федерацією, а також проводив численні зустрічі з питань, що становлять взаємний інтерес.

Взаємини між ПА НАТО і Федеральними Зборами Російської Федерації не обмежувалися тільки парламентським комітетом Росія-НАТО. Російська Федерація була асоційованим членом ПА НАТО і своєю делегацією з 10 учасників мала значну присутність на двох сесіях Асамблеї щорічно, а також у багатьох її комітетах і підкомітетах, зборах і семінарах.

Військова інтервенція Росії в Грузію в серпні 2008 року і подальше визнання нею грузинських Абхазії і Південної Осетії незалежними державами зробили взаємини між Російським Парламентом та Асамблеєю дуже натягнутими і привели до обмеження участі Росії в діяльності ПА НАТО. Більшість з таких обмежень були зняті до 2014 року, проте дії Росії в Україні та незаконна анексія Криму в березні 2014 року привели до повної ліквідації асоційованого членства Росії в Асамблеї, а значить і до розриву інституційних зв'язків із Російським Парламентом.

Це рішення не є закінченням діалогу — зовсім ні. Керівництву Асамблеї надали право вирішувати, як вчинити в такому випадку. Однак дії Росії порушили так багато угод і стандартів поведінки, що залишати її асоційоване членство не було можливим.

Члени української делегації в Асамблеї беруть у широкому спектрі її діяльності. Міжпарламентська рада Україна-НАТО (МРУН), парламентський побратим Комісії НАТО-Україна є спеціальним форумом для відносин між Асамблеєю та українським Парламентом. Рада у складі представників від кожного комітету Асамблеї і провідних членів Верховної Ради щороку організовує зустрічі в Брюсселі та Києві для оцінки виконання Хартії про особливе партнерство НАТО й Україна, а також для обговорення всіх аспектів взаємин між НАТО та Україною. Також щороку один з комітетів здійснює візит до Києва. І все це на додаток до співпраці через асоційоване членство України та її делегації в Асамблеї, що складається з восьми членів.

Примітно, що після невизнаних президентських виборів у 2004 році і «Помаранчевої революції», що послідувала за ними, Асамблея була запрошена контролювати всі президентські та парламентські вибори в країні. З огляду на особливі відносини України із Асамблеєю і бажання останньої підтримати демократичну реформу в Україні, ці запрошення були прийняті.

У відповідь на кризу в Криму у березні 2014 року, Асамблея підтвердила свою підтримку територіальної цілісності і політичної незалежності України і посилила співпрацю з українським Парламентом.

Грузія стала асоційованим членом Асамблеї в травні 1999 року. З тих пір члени грузинської делегації брали участь в різних видах діяльності, відкритих для партнерів Асамблеї. Після грузинсько-російського конфлікту в серпні 2008 року Асамблея прийняла рішення посилити інституційні відносини з грузинським Парламентом, створивши Міжпарламентську **Раду Грузія-НАТО (МРГН), парламентський побратим Комісії НАТО-Грузія**, який здійснює контроль над відносинами між НАТО та Грузією.

У МРНГ входять члени грузинської делегації та Бюро Асамблеї. Члени Ради сприяють узгодженості та безперервності різних видів діяльності, що стосуються Грузії, протягом року. Рада збирається двічі на рік для обговорення та оцінки взаємин НАТО і Грузії, а також питань, що становлять взаємний інтерес.

Асамблея виконує кілька важливих функцій:

- Заохочує діалог між парламентаріями з основних питань безпеки;
- Сприяє обізнаності та розуміння парламентаріями ключових питань безпеки і політики Альянсу;
- Створює для урядів країн-членів НАТО загальне уявлення про колективну думку парламентаріїв;
- Допомогає досягти консенсусу між країнами-членами, що сприяє підтримці політики Альянсу;
- Допомогає робити діяльність і політику Альянсу більш прозорими і зрозумілими для парламентів і громадськості;
- Допомогає посилити трансатлантичні відносини на парламентському рівні;
- Наочно демонструє, що НАТО — це спільнота цінностей, об'єднаних прагненням до парламентської демократії, свободи особистості, дотримання прав людини та верховенства права, допомагаючи розв'язати широко поширене помилкове сприйняття характеру Альянсу;

- Надає площадку для обговорення питань, які виходять за вузькі рамки визначення безпеки, але впливають на згуртованість та інтереси атлантичного співробітництва;
- Сприяє розвитку парламентської демократії на Євроатлантичній території, шляхом залучення в роботу Асамблеї парламентаріїв з держав, які не є членами;
- Просуває розвиток парламентських механізмів, практики і ноу-хау, вкрай необхідних для ефективного демократичного контролю над збройними силами.

УНІКАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПАРЛАМЕНТАРІЇВ

Парламентарії відіграють вирішальну роль у формуванні та реалізації національної, міжнародної політики та політики безпеки. Крім того, парламенти забезпечують прозоре й підзвітне прийняття рішень у всіх політичних сферах. У той час як положення конституції відрізняються від країни до країни, парламенти традиційно забезпечують контроль над бюджетами оборони і збройних сил і дають дозвіл на витрати і розгортання військ за кордоном. Як представники народу, парламентарії також грають ключову роль у досягненні консенсусу, створюють і забезпечують громадську підтримку рішень, що впливає на національну оборону.

Своєю роботою і діяльністю Парламентська Асамблея НАТО дає законодавцям інструменти для національних дебатів з питань, що стосуються НАТО, таким чином допомагаючи підсилити можливості парламентів у їх життєво важливій функції контролю. Асамблея дає можливість парламентаріям Альянсу поділитися прогнозами зі своїми колегами з інших країн, а також забезпечує для них унікальний рівень доступу до вищого цивільного і військового керівництва країн НАТО.

Через різні доповіді, брифінги та збори члени Асамблеї йдуть в ногу з планами, ідеями і розробками в багатьох областях. У цьому сенсі Асамблея діє як свого роду **парламентський «мозковий центр»**. Її звіти завжди ґрунтуються як ретельних дослідженнях і фактах, часто надаються членам Асамблеї під час зустрічей на високому рівні.

Таким способом Асамблея робить величезний внесок у допомогу парламентаріям при виконанні ними своїх функцій. Воно також служить постійним нагадуванням про те, що міждержавні рішення, прийняті в рамках НАТО, залежать виключно від політичної підтримки

демократично обраних парламентів відповідно до встановленого конституційного порядку.

ДОПОВНЕННЯ ПАРТНЕРСТВА НАТО ЧЕРЕЗ УЧАСТЬ ПАРЛАМЕНТІВ І НАРОЩУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ

Діяльність Асамблеї в рамках партнерства посилюють і доповнюють його на парламентському рівні НАТО. Дійсно, співпраця з партнерами — найбільш очевидний вираз синергії між роботою НАТО та Асамблеєю.

НАТО все більше бере участь у роботі з партнерами для вирішення завдань безпеки. Альянс створив широку партнерську мережу від Східної до Південно-Східної Європи, на Кавказі, в Центральній Азії, Середземномор'ї, на Близькому Сході і Тихоокеанському узбережжі. Парламентська Асамблея **НАТО служить важливим каналом для діалогу та участі парламентів цих держав.**

Асамблея допомагала налагоджувати контакти з новими політичними силами в країнах колишнього Варшавського договору після закінчення холодної війни, залучаючи парламентаріїв з держав, які не є членами, в свою роботу й активно допомагаючи відстоювати демократичні порядки й інститути в Центральній та Східній Європі. Ці дії посилилися, а в багатьох областях навіть стали невід'ємною частиною власних заходів НАТО (через програму «Партнерство заради миру»), для допомоги колишнім супротивникам на їх непростому шляху переходу до демократії та ринкової економіки.

Програма Асамблеї, що складається зі спеціальних семінарів і навчальних програм для співробітників апарату парламентів, продовжує здійснювати практичну підтримку в розвитку парламентських механізмів, порядків і ноу-хау, критично важливих для ефективного демократичного контролю над збройними силами. **Ініціатива Роуз-Рот залишається на сьогодні основним інструментом Асамблеї для співробітництва з делегаціями від країн, які не є членами НАТО.**

Ця програма також продовжує надавати майданчик для обговорення питань регіональної безпеки, а в останні роки включає в себе елементи для посилення Програми НАТО з виховання доброчесності, метою якої є посилення належного управління в секторі безпеки.

І, нарешті, **періодична участь Асамблеї в якості спостерігача на виборах в країнах-партнерах НАТО — це наочна демонстрація того,**

що партнерства ґрунтуються на дотриманні спільних цінностей.

ПІДТРИМКА ПРЕТЕНДЕНТІВ У ЧЛЕНИ НАТО

Асамблея незмінно підтримує швидке розширення НАТО, і ця точка зору є дуже помітною, оскільки вступ нових членів потребує внесення змін в угоду, яка в більшості країн Альянсу має бути ратифікована парламентом.

На практиці члени Асамблеї підтримували розширення НАТО в рамках Асамблеї, і свої власні національні парламенти під час розгляду рішень про ратифікацію. Наприклад, Асамблея безпосередньо брала участь у наданні допомоги під час ратифікації Протоколів про вступ, підписаних **наприкінці 1997 року, результатом яких стало приєднання до Альянсу Чеської Республіки, Угорщини та Польщі у березні 1999 року.**

Крім політичної підтримки, Асамблея також надає підтримку безпосередньо парламентам, які прагнуть отримати членство в Альянсі, допомагаючи їм розробити парламентські механізми, процедури та ноу-хау для ефективного демократичного контролю над збройними силами. Дійсно, партнерство в НАТО — це не тільки військові стандарти готовності і взаємосумісності. **Посилення демократичних інститутів, повага до принципу верховенства права та фундаментальних принципів — ось основні вимоги союзників для прийняття до Альянсу нових членів, а значить, вони є і ключовими складовими домовленостей Асамблеї з країнами, охочими отримати статус членства.**

РУХАЮЧИСЬ ВПЕРЕД: СТАРІ Й НОВІ РОЛІ ПА НАТО В МІНЛИВИХ УМОВАХ БЕЗПЕКИ

Зміни умов безпеки, в яких працюють союзники, впливають на роль парламентів у сферах оборони і безпеки, а також на механізми парламентського контролю. Парламентська Асамблея НАТО реагує на такі зміни і вже зробила кроки для адаптації до нових завдань, зберігаючи при цьому унікальні риси й інструменти, щоб так добре служити парламентаріям протягом останніх шістдесяти років.

ТРАНСАТЛАНТИЧНИЙ ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ ДІАЛОГ В ЕРУ ОБМЕЖЕННЯ БЮДЖЕТІВ

Трансатлантичний вимір даного діалогу став ще більш важливим. Насправді наслідком економічної та фінансової кризи стало збільшення

розриву між витратами на оборону та потенціалом Америки та інших країн. Якщо до 2007 року внесок Сполучених Штатів в загальний оборонний бюджет становив 68%, сьогодні ця цифра зросла. **Якщо Сполучені Штати і зараз витрачають понад 4% ВВП на оборону, то тільки чотири європейських союзники можуть похвалитися рекомендованими НАТО 2% або хоча б наблизитися до них.** Така ситуація відродила давні дебати про поділ витрат в Альянсі, а також про відповідні внески Європи й Північної Америки.

У цьому контексті роль Асамблеї знову є вирішальною. ПА НАТО надає унікальну платформу, на якій законодавці по обидва боки Атлантики можуть висловити один одному свої побоювання та обговорити спроби їх подолання. Дійсно, члени Асамблеї активно підтримували необхідність припинити, і **останнім часом поступово скасовують скорочення витрат на оборону в міру повернення сталого економічного зростання.**

Зіткнувшись з особливо складним економічним кліматом, члени Асамблеї повною мірою використовувати структуру, надану організацією для допомоги у вирішенні окремих завдань, що виникли в цій новій реальності.

ОПЕРАЦІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ І ЗАВДАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Іншою ключовою особливістю сьогоднішнього середовища безпеки є зміна характеру військових операцій. Парламентська Асамблея НАТО підтвердила свою **унікальну додану вартість в підтримці національних парламентів при здійсненні ними контролю.**

У сучасних умовах тільки деякі союзники вважали б можливим або політично прийнятним самостійно почати військову інтервенцію. Всі недавні великі операції, в яких брали участь союзники НАТО, були багатосторонніми. У той час як контроль над розгортанням військ залишається виключно національним питанням, багатонаціональні операції неминуче містять в собі якусь форму об'єднаного командування, що сприяє розмиванню або змішуванню відповідальності.

Парламентська Асамблея НАТО не має мандата і не в змозі забезпечити спільний контроль над операціями НАТО. Однак, вона має цінну функцію, надаючи парламентаріям окремих країн інформацію про всі політичні та військові стратегічні цілі операцій, дозволяючи їм обговорити питання, які потенційно можуть виникнути у зв'язку з відмінностями в національній політиці та участі.

Один конкретний приклад — це роль, яку Асамблея зіграла в 2005–2008 роках у підвищенні обізнаності парламентаріїв про проблеми, що виникли в результаті обмежень, накладених країнами-учасниками під час керування Альянсом НАТО Міжнародними силами сприяння безпеці (МССБ) в Афганістані. Обмеження означають обмежувальні заходи, які країни можуть застосовувати до використання військ у багатонаціональних операціях. У 2005–2008 роках, коли в МССБ брали участь близько 50 країн, командирам на місцях було дуже складно ефективно проводити операції з такою величезною кількістю різних обмежень, які потрібно було враховувати. Оскільки деякі з таких обмежень були накладені національними парламентами, члени Асамблеї з країн «без обмежень» почали піднімати це питання серед контрагентів. Оскільки складно оцінити реальний вплив таких дискусій, факт залишається фактом — кількість обмежень накладених країнами, які беруть участь в МССБ, з тих пір знизилася до прийнятного рівня.

У більш широкому сенсі Асамблея постійно надає площадку для політичних лідерів, командирів і парламентаріїв, де вони, використовуючи «тиск громадськості», підкреслюють важливість для всіх союзників демонструвати явну солідарність, приймаючи на себе зобов'язання і роблячи внесок у загальні операції.

В кінці 2014 року Альянс завершив військову місію в Афганістані — найбільш складну операцію Альянсу за останній час. Однак Альянс продовжує військову участь в Косово, в країнах Середземномор'я, біля узбережжя Сомалі, на турецькому кордоні із Сирією, а також в Східноєвропейських країнах-союзниках допомогою різних заходів військового сприяння. Союзники висловили готовність організувати навчальну, консультаційну та підтримуючу місію в Афганістані після закінчення МССБ. Таким чином, роль Асамблеї як майданчика для консультацій і координації законодавців залишається все такою ж істотною.

ЗРОСТАЮЧІ ВИМОГИ ДО ПРОЗОРОСТІ

Економічна та фінансова кризи принесли із собою зростаючі вимоги до прозорості державної політики і більш прямих форм демократичної участі в процесі вироблення політики. Це справедливо і для сфери оборони. В результаті, роль парламентаріїв як обраних представників народу стала більш важливою і більш складною.

Парламентська Асамблея НАТО повністю охоплює цілі й вимоги до більшої прозорості політики в оборонній сфері. Вона підтримала на-

працювання НАТО в цьому напрямку: публікацію щорічного звіту Генерального секретаря НАТО, створення веб-сайту НАТО і пов'язаних з ним інструментів соціальних медіаресурсів. Вона також заохочує більший рівень прозорості у фінансових питаннях НАТО. Асамблея стала частіше з'являтися в традиційних і нових засобах масової інформації та розробила стратегії скоординованої пропаганди в країнах-членах і партнерах. Ця тенденція, безсумнівно, збережеться в найближчі роки.

ПАРТНЕРСТВО: СТАРЕ І НОВЕ

Партнерство — одна з історій успіху НАТО та Асамблеї, які з моменту закінчення холодної війни сприяли докорінним змінам обох інститутів. Сьогодні НАТО співпрацює з більш ніж 40 партнерами, а Асамблея — з 302, і перелік країн, зацікавлених у розвитку партнерських відносин з НАТО або Асамблеєю, продовжує зростати. Це очевидний плюс успіху і «привабливості» Альянсу, проте виникає питання, чи повинні бути обмеження партнерства і, якщо так, то які.

Природно, концепція партнерства передбачає, що у співпраці зацікавлені обидві сторони. Однак сучасне середовище безпеки є таким, що багато завдань, з якими стикаються союзники, є глобальними. Таким чином, ймовірно, що в переважній більшості випадків базовим припущенням буде і користь, і необхідність співпраці.

Ще одне завдання полягає в тому, що різні партнери мають різні інтереси. В одному кінці спектру знаходяться партнери, які прагнуть до вельми вільних форм асоціації. З іншого боку — претенденти на членство в НАТО. Складність для Асамблеї, як і для НАТО, полягає в тому, щоб розробити гнучкі форми партнерства, засновані на організації та інтересах партнерів.

З моменту закінчення холодної війни Асамблея розробила чотири категорії членства — **повне членство, асоційоване членство, Середземноморське асоційоване членство** (яке згодом розширилося і стало включати так званих регіональних партнерів поза межами Середземноморського регіону), а також **парламентські оглядачі**. Крім того, вона регулярно запрошує інші парламенти в **окремих випадках (ad hoc)**. Також вона розробила спеціальні схеми взаємин з деякими партнерами (Міжпарламентські Ради Україна-НАТО та Грузія-НАТО, Середземноморська і Близькосхідна спеціальна група).

Те, наскільки тісно партнерський парламент пов'язаний із Асамблеєю, залежить, звичайно, від його інтересів. При цьому партнери повинні від-

повідати критеріям в залежності від категорії членства. Для найтіснішої форми асоціації найважливішою умовою є демократичне управління і повага основоположних прав.

Така кількість схем досі дозволяла Асамблеї знайти відповідні способи для інтеграції всіх партнерів, зацікавлених у співпраці парламентів. Що змінилося за останні роки у зв'язку з політичними імперативами і пріоритетами, так це кількість заходів «тільки для членів» проти заходів «для членів і партнерів» і рівень участі для різних категорій партнерів.

Після «арабського пробудження» Асамблея також намагалася створити великі синергії між різними категоріями країн, які не є членами. Зокрема, вона сприяла обміну досвідом між членами і партнерами Центральної та Східної Європи з одного боку та партнерами з Північної Африки і Близького Сходу — з іншого, під час перехідного періоду до демократичного управління та контролю над збройними силами. Крім того, цей обмін «партнер-партнеру» очевидно можна було розглянути більш детально і довести його цінність у майбутньому.

Що дійсно достовірно, так це те, що залучення партнерів і надання їм допомоги в процесі створення сильних механізмів парламентського контролю над сферою оборони та безпеки залишиться одним з постійних і фундаментальних пріоритетів Асамблеї в доступному для огляду майбутньому.

РОСІЯ

Навесні 2014 року керівництво Асамблеї прийняло рішення ліквідувати статус Росії як асоційованого члена у відповідь на агресію Москви в Україні, незаконну анексію Криму і поточні дії по дестабілізації в Східній Україні. На їхню думку, такі дії є порушенням міжнародного законодавства і зловживанням довірою, а значить російський парламент не може більше вважатися партнером для співпраці. Все можливість діалогу ще зберігається, але без формального оформлення членства.

Одним з основних і водночас найбільш складних завдань Асамблеї є наступний період, який визначить умови діалогу і подальших відносин з російським парламентом.

Багато в чому умови безпеки, в яких доводиться працювати союзникам в XXI столітті, роблять завдання парламентів складнішими та амбітнішими. Парламентській Асамблеї НАТО вдалося адаптуватися у мінливому середовищі і вона продовжує це робити, гарантуючи надання цінних

майданчиків та ефективних інструментів для підтримки національних парламентів, зберігаючи вагомий та авторитетний голос у міжнародній безпеці євроатлантичного регіону.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЗМІНА УМОВ БЕЗПЕКИ

Необхідно зробити кілька застережень: перша — фокусування на значення сучасного безпекового середовища для ефективного функціонування демократичного контролю над збройними силами та службами безпеки. Це не оцінка самих служб або пов'язаних з ними установ, і це оцінка масштабу заходів, що поводяться в процесі реформування сектора безпеки. Незважаючи на те, що принципи демократичного контролю мають глобальне застосування, дане дослідження обмежується Євроатлантичним регіоном і збройними силами країн-членів НАТО.

ОХОРОНА, БЕЗПЕКА Й СТАБІЛЬНІСТЬ

У кожного суспільства є право жити у світі, не побоюючись зовнішньої або внутрішньої агресії. Для забезпечення безпечного середовища необхідна система домовленостей зі збройними силами та службами безпеки як центральним елементом ланцюга, який доповнюється інститутами і процедурами, що забезпечують верховенство права і підтримання законності правопорядку. Демократичний контроль над збройними силами та службами безпеки для забезпечення прозорості й відповідальності — незамінна складова таких домовленостей.

У багатьох країнах НАТО протягом багатьох років ці елементи часто приймалися як щось належне. На них не звертали особливої уваги, за винятком нечастих теоретичних досліджень. Однак, після рішення НАТО про прийняття нових членів ситуація змінилася. Однією з «умов», поставлених перед претендентами, було **забезпечення відповідних цивільно-військових відносин, а також гарантія того, що збройні сили і служби безпеки займають належне місце в суспільстві**. Потім членам НАТО довелося обмірковувати, що означає ця «умова» з точки зору структур і процесів. Була проведена серія семінарів і конференцій за участю чиновників і вчених, які погодили основні елементи.

Реалізація необхідних реформ країнами-кандидатами стала особистим досвідом, який ліг в основу та налагодження подальшої роботи.

Практичний досвід, отриманий під час процесу розширення Альянсу, підкреслив три аспекти: **перший** — зміна підходів так само важливо, як і впровадження механізмів, що означає, що для досягнення прогресу часто потрібна зміна поколінь; **другий** — фокус тільки на сектор оборони був занадто вузьким, необхідно включити ширші елементи сфери безпеки; **третій** — термін «контроль» може бути занадто амбітним, а в деяких ситуаціях нереальним для опису взаємин між політичною владою та озброєними силами. Це посилює важливість демократичного контролю і має на увазі елемент підзвітності.

ВАЖЛИВІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ ДЛЯ ОБОРОНИ Й БЕЗПЕКИ

Збройні сили і служби безпеки займають особливе місце у своїх суспільствах — вони знаходяться на передовій захисту і є центром національної безпеки. Вони — головні власники зброї, значні споживачі національних ресурсів і ключова складова національної політики і процесу прийняття рішень.

У більшості країн збройні сили будуть діяти відповідно до принципів і правил, які часто відокремлюють їх від решти суспільства. Якості, на яких ґрунтуються будь-яка **армія, — дисципліна, лояльність, традиції і групова згуртованість — добре відомі**. Вони, звичайно, властиві не тільки професії військового. Однак все разом формують основу **для командної роботи**, яка є **критично важливою для ефективних військових операцій**.

Ці характеристики супроводжуються і доповнюються військовою «культурою», яка з'являється в результаті спільного впливу спеціальної освіти, підготовки і способу життя. У багатьох країнах це сприяє тому, що військові стають соціально консервативною групою, яка знаходиться трохи в стороні від товариств, які вони захищають. Це також створює особливий стиль і підхід до проблем, який знаходить своє відображення у формуванні політики.

У підсумку, як корпоративна група, **збройні сили в будь-якому суспільстві — це узгоджена, згуртована і впливова сила**. Навіть в найбільш розвинених країнах завжди існує ризик того, що через наявність унікальних якостей і спеціалізації збройні сили отримують вплив, який неспеціалісту-політику або громадянину важко поставити під сумнів.

Саме тому дуже важливо, щоб армія була частиною структури, що забезпечує її підпорядкування і підзвітність демократично обраній владі: армія повинна допомагати в досягненні політичних цілей, поставлених керівництвом, і бути невід'ємною і шанованою частиною суспільства, якому вона

служить і яке захищає. **Механізми, що сприяють прозорості та контролю є найважливішими елементами цієї демократичної структури.**

НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ТРАДИЦІЙНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБОРОНИ

Ефективна реалізація демократичного контролю над сектором оборони і безпеки стикається з багатьма перешкодами, закладеними в самій природі оборони і безпеки. Оборона «відрізняється» від інших сфер державного управління, оскільки у неї є певні риси, які ускладнюють демократичний контроль.

Перш за все оборона і безпека стосуються безпеки країни і пов'язані з рішеннями щодо людських жертв і фінансових коштів, необхідних для оборони держави. **Термін «національна безпека» завжди має особливе коло, оскільки має на увазі конфіденційність, а також певний рівень ексклюзивності з точки зору досвіду і професіоналізму у відповідних питаннях.**

Дискусія про відмінності в армійському стилі і підході — лише верхівка айсберга і глибшого питання, що лежить у площині взаємовідносин між військовою і політичною або цивільною стороною. Тут потрібно підкреслити, що відповідь криється у створенні системи, яка пов'язує та об'єднує компетенції обох сторін. У багатьох країнах інтеграція цивільних і військових фахівців у штабних структурах, що займаються плануванням, застосовуються для прискорення такого «змішування», хоча прихована напруга продовжує існувати.

У сферах, які можуть викликати розбіжності, виклик полягає у досягненні ідеального балансу між вимогами до ефективності армії і принципами демократичної субординації та підзвітності. Остаточна відповідальність і підзвітність повинна завжди покладатися на політичне керівництво. Однак, здоровий глузд говорить про те, що професійні військові повинні сказати своє слово в певних областях оборонної політики при мінімальному втручанні політичної сторони.

В рамках консультації процедури НАТО військові поради надаються політичному органу — Північноатлантичній Раді, що складається з послів від тридцяти країн-членів, на чолі з Головою Військового комітету, який представляє колективну думку двадцяти восьми вищих органів НАТО; оперативна сфера представлена присутністю Верховного Головнокомандувача Об'єднаних Збройних сил НАТО (ВГК ОЗС НАТО).

Колективний договір, укладений за допомогою Північноатлантичної Ради, завжди ґрунтуються на досягненні консенсусу: кожна держава має забезпечити підтримку і схвалення з боку парламентів шляхом ситуаційних процесів і процедур ухвалення рішення.

Як тільки Північноатлантична Рада погоджується почати місію, військова вертикаль управління, за допомогою ВГК ОЗС НАТО в Європі, стає відповідальною за її реалізацію. Однак кожен національний уряд і вертикаль управління зберігають жорсткий контроль над діями свого контингенту в рамках збройних сил НАТО. Як підкреслив генерал Макколл, це може створити тиск і поставити перед дилемою командирів на місцях, яким доведеться балансувати між часом, конфліктуючими імперативами. Як би там не було, «багатонаціональність» продовжує бути суттю місій НАТО, особливо тих, які проводяться в рамках Плану дій щодо забезпечення готовності (Readiness Action Plan (RAP)).

Питання заходів із залучення цивільних осіб у розробку та реалізацію політики оборони і безпеки, і впливу на них, актуальне як для виконавчої влади, так і для парламенту. В органах виконавчої влади військові політичні цивільні сторони повинні працювати разом, незважаючи на неминучий рівень напруженості, пов'язаний з їх роллю. Обидві сторони залежать від рівня сторін, у яких зростає розуміння досвіду, що дозволяє співпрацювати і працювати спільно, зберігаючи взаємну довіру. За словами колишнього чиновника:

... Є переваги у чіткому розподілі функцій професійного військового радника і професійного політика, який приймає рішення. Повинна бути співпраця, але також повинен бути виклик та уважне вивчення, а не просто прийняття взаємних інтересів⁹.

У більшості країн, в середині парламенту і за його межами, є цивільні особи, які знають і розуміють питання, пов'язані з обороною, і мають досвід участі в операціях. Часто у них є також мережі дослідних інститутів і «мозкових центрів», вплив і внесок яких варіюється від країни до країни, проє надає доступ до знань.

Участь парламентів додає новий вимір у політично-військовий мікс під час розробки та реалізації політики безпеки. Уряди рідко з ентузіазмом

9 Десмонд Боуен «Політико-військові стосунки в операціях», Глава 23, «Британські генерали у війнах Блера» (Desmond Bowen, 'The Political-Military Relationship in Operations', Chapter 23, British Generals in Blair's Wars).

сприймають парламентські перевірки. Така скритність досягає ще більших масштабів у сфері оборони і безпеки, яка в багатьох країнах переважно є прерогативою виконавчої влади.

До компетенції всіх парламентаріїв відноситься голосування за виділення необхідних коштів. Однак кожен парламент самостійно визначає масштаби і межі своєї участі в оборонній політиці. На якому етапі їх необхідно повідомляти й консулювати щодо розробки і реалізації політики у сфері оборони та операціях? Відповідаючи на ці питання, кожна країна вибирає власний баланс взаємин між виконавчою і законодавчою владою.

Розгортання місій за кордоном дало новий імпульс питанню парламентського схвалення. Змінюється характер таких операцій та увага, яку вони їм приділяють, що створює і передумови, і мотивацію для активної участі парламентів. Парламентські процедури значно варіюються в залежності від конституційних норм. Деякі парламенти повинні давати дозвіл на розгортання таких місій, інші просто повідомляють про прийняте рішення направити збройні сили і про хід операцій, а в деяких випадках повідомляється мінімальна інформація. Деяким парламентам потрібні законодавчі повноваження, а деякі відносять операції НАТО до спеціальних правових питань.

Незалежно від формальних вимог щодо участі парламенту, всі уряди будуть хотіти бути впевненими в тому, що направлення збройних сил за кордон отримає парламентську, а значить і громадську підтримку.

Багатонаціональні операції неминуче призводять до виникнення у військових проблем, пов'язаних з управлінням і контролем. У них також можуть виникати політичні наслідки, особливо це стосується невеликих держав, які надали свої збройні сили і хочуть бути впевнені у тому, що проведення операції відповідає політичному мандату, на який вони давали згоду. Забезпечення відповідності використовуваних в операції військових засобів політичним цілям — це пряме завдання парламентів.

При цьому прийняття рішень щодо операцій залишено переважно на розсуд військових на місцях. Парламенти братимуть участь за допомогою моніторингу та частих консультацій з органами виконавчої влади. Крім того, вони посилять рівень підзвітності за допомогою запитів, звітів і дебатів, навіть якщо це станеться вже після події¹⁰.

¹⁰ Візити членів парламенту в район проведення операції стали важливим засобом отримання уявлення і розуміння реалій на місцях.

ОБСТАНОВКА У СФЕРІ ОБОРОНИ Й БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Відхід від традиційного стримування та оборони

Падіння Берлінської стіни і припинення поділу між сходом і заходом змінили середовище, в якому країни євроатлантичного регіону розглядають безпеку своїх суспільств. Для більшості країн усунення прямої загрози означало, що оборона території стала більш низьким пріоритетом. Колективно затверджене керівництво НАТО закликала до нарощування потенціалу «за межами» для забезпечення інтервенцій з метою підтримки під час кризи. Масштабні приготування і домовленості за класичною обороною кордонів НАТО були зведені нанівець. Відповідно скоротилася і чисельність збройних сил — армії, засновані на військовій повинності, були замінені менш чисельними професійними арміями. Значно скоротився рівень озброєнь.

Хоча важливість територіальної оборони знизилася, обсяг завдань для збройних сил збільшився. Для криз і конфліктів, які розглядалися як релевантні, в межах досяжності, а також там, де інтервенцію вважали чимось «здійсненим» (як у Боснії та Афганістані), були створені експедиційні війська. Замість цього ці сили були залучені в операції, що проводяться місіями під різними варіаціями термінів «реконструкція», «стабілізація» і «побудова держав». Такі операції вимагали адаптації традиційних військових підходів, об'єднання військової та політичної компетенції і обов'язків, а також бажання з боку військових працювати з цивільними структурами.

Нова ера інтервенцій привела до усвідомлення того, що для забезпечення безпеки в будь-якому суспільстві необхідний підхід, що поєднує всі елементи, що застосовуються в процесі стабілізації, включаючи, зокрема, забезпечення належного врядування. Досвід у Боснії та Афганістані, а для деяких країн — в Іраку, тільки посилив цю точку зору.

Згодом в НАТО усвідомили необхідність «комплексного підходу», при якому в умовах кризи всі міжнародні інститути і суб'єкти повинні співпрацювати в інтересах постійної стабілізації в країні, яка перебуває в умовах кризи. Однак, схоже, що ситуація в Лівії і подальша інтервенція НАТО тільки підтверджують слова критиків про те, що уроки, пов'язані з необхідністю постконфліктного планування, ще не були вивчені належним чином.

Велика частина цієї стабілізаційної роботи ґрунтувалася на перших спробах НАТО допомогти амбітним членам реформувати їх сектори безпеки — початковий фокус, що відображає потреби моменту. Після розширення Альянсу продовжився процес реформування, що охопив усі елементи сектору безпеки під загальною назвою Реформа сектору безпеки (РСБ) і включає весь спектр органів та інститутів, що належать до безпеки країни. Така робота багато в чому вимагає зосередження на питаннях боротьби з корупцією, визначаючи її всеосяжний і згубний вплив у багатьох країнах. Ці заходи по боротьбі з корупцією об'єдналися в те, що ми називаємо ініціативами з «виховання доброчесності».

У відповідь на нові ситуації та виклики РСБ продовжує адаптуватися розвиватися. Неминуче виникають питання, що стосуються універсальної застосованості західного досвіду і способу дій. У свою чергу, це вимагає певного рівня розуміння місцевих культур і звичаїв, а також, в разі необхідності адаптації до існуючих моделей надання допомоги.

Необхідність розуміння й адаптації до місцевих умов — безперечний принцип інтервенцій з відповідною потребою в гнучкості прийняття рішень. Незалежно від місцевих потреб, факт залишається фактом — в ситуаціях внутрішньої нестабільності і конфліктів основною вимогою є добре навчені і дисципліновані національні сили оборони і безпеки, що підкоряються і підзвітні легітимній політичній владі. Проблема полягає в тому, що в багатьох конфліктних ситуаціях ці базові питання рідко піднімаються, а їх появі нерідко перешкоджають саме ті умови, які вони повинні покращувати.

Період після холодної війни характеризується загальним ослабленням рівня стурбованості з приводу оборони і безпеки і відповідних вимог. Змінилися базові поняття ролі і функцій збройних сил. На оборону перестали дивитися крізь вузькі лінзи холодної війни із незмінним фокусуванням на озброєннях та абсолютних числах; вона все більше стала розглядатися крізь призму потреб сучасних криз і конфліктів.

Роль збройних сил полягає не просто в тому, щоб допомогти зупинити або перемогти ворога. Зараз вони повинні змінювати режими, встановлювати базові вимоги до демократичного суспільства і відповідних органів, нейтралізувати майбутні загрози. Участь збройних сил як «сил добра» з операціями стала істотним викликом для військових. Це вимагає зміни застарілих установок і звичок, переосмислення командних взаємин і обов'язків, прийняття необхідності працювати з іншими відомствами та організаціями і досягнення більш високого рівня гендерної рівності в збройних силах.

Регулярній армії також доводиться змагатися зі зростаючою кількістю приватних охоронних компаній, ополчень та іншими формами парамілітарних формувань, які часто мають бойове оснащення за останнім словом техніки. Такі формування часто використовуються як додаткова сила у допомогу регулярній армії, яка бере участь в місіях оперативного втручання, проте, з таким же успіхом вони можуть виступати і на боці супротивника. Так чи інакше, вони ускладнюють і ще більш заплутують і без того складну ситуацію в сфері безпеки.

Роль недержавних воєнізованих груп в конфліктних ситуаціях і дії щодо стабілізації значно варіюються. Недавнє дослідження Міжнародного інституту стратегічних досліджень назвало їх вплив «спойлерами». Легкий доступ до озброєння і високих технологій, який є у таких груп, становить постійну проблему для збройних сил, що беруть участь у інтервенціях.

Крім того, збройні сили прийшли до необхідності покладатися на підрядників, які забезпечують логістику, навчання фахівців місцевих збройних сил і охорону. Такий розвиток подій також істотно ускладнив питання демократичного контролю над військовими: хто відповідає за неправомірну поведінку підрядників, які надають необхідні послуги збройним силам під час конфлікту?

Для більшості країн Євroatлантичного Альянсу оборону і безпеку в першому періоді після холодної війни можна було охарактеризувати як боротьбу з загрозами, що виникають «в інших місцях» і на відстані, проведення таких необхідних реформ у сфері оборони і надання допомоги, ділячись досвідом та знаннями. **Також зростала стурбованість з приводу потенційної загрози розповсюдження зброї масового ураження.** Під час холодної війни страхи з приводу ядерної зброї і пов'язаних з нею питань контролю над озброєннями й роззброєння рідко виходили на передній план. Побоювання періодично виникали, але їх пріоритет рідко був високим. Більш низький рівень традиційної оборони супроводжувався спадом рівня витрат, які країни хотіли б направити на оборону.

Сам блок НАТО адаптувався до періоду після холодної війни завдяки двом основним перевагам: привабливість членства в Альянсі і здатність організовувати і розгортати багатонаціональні збройні сили. Нові члени були прийняті після успішного виконання індивідуальних програм партнерства. Потім вони поширилися на нових кандидатів, а також на країни, зацікавлені в отриманні взаємних вигод від тіснішої асоціації. Таке партнерство все більше має прикладний характер і значимість. Воно розглядається як важливий інструмент регіональ-

ного співробітництва в протистоянні новим викликам.

Крім того, Альянс вивів війська з території Балкан і Афганістану, застосував бойові одиниці ВПС у Лівії, а сили військово-морського флоту — в антипіратських операціях у Індійському океані. Кожна з таких операцій наочно показала труднощі, з якими довелося зіткнутися під час гармонізації колективних дій і узгодження коаліційних стратегій. Однак, незважаючи на тривалий конфлікт в Афганістані, згуртованість і солідарність Альянсу вдалося зберегти.

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ, ЩО ЗМІНЮЄТЬСЯ

Загалом технології на полі бою і в операціях повинні розглядатися в контексті змін (хтось назве їх революцією) в комунікаціях та інформаційних технологіях в суспільстві в цілому, що очевидно, мало ефект «вихлюпування» в світ оборони і безпеки.

Найбільш суттєві зміни за останні два десятиліття відбулися в сфері комунікацій та зростаючої ролі соціальних мереж. У своїй сукупності ці чинники створили абсолютно новий контекст, в якому розробляються, впроваджується і враховується політика безпеки.

В еру практично миттєвої комунікації час і відстань стикаються. Доступність інформації в режимі реального часу внаслідок поширення мобільних телефонів і цифрових камер надає доступ до інформаційного достатку на глобальному рівні. Блоги, Twitter, YouTube і **«хештегова дипломатія»** трансформували швидкість передачі інформації, часто в обхід традиційних медіаресурсів, потрапляючи безпосередньо в маси.

Висновки по таких змінах досить неясні і піднімають ряд питань. По-перше, можливість управляти інформацією. Все стало більш прозорим, при цьому можливість сприймати й оцінювати інформацію ретельно перевіряється. Можливість збирати і передавати інформацію загрожує можливості аналізувати і тлумачити її — навіть за допомогою новітніх технологій. Це чинить тиск на осіб, що приймають рішення.

По-друге, ці технології доступні всім — як відповідальним, так і безвідповідальним особам, демократам і диктаторам, що, безумовно, створює передумови для «коментування» або спотворення описуваної ситуації¹¹.

¹¹ Істотну відмінність точок зору було добре проілюстровано різно контрастними картинками конфлікту в Україні, які з'явилися на екранах Києва та Москви, а також іншими численними прикладами.

Звіти припускають, що частиною свого успіху ІДІЛ зобов'язаний безпосередньо розвитку своїх соціальних медіаресурсів¹².

Оскільки збройні сили і служби безпеки працюють у тому самому соціальному середовищі, очевидно, що такі події впливають на них. При цьому вони можуть їх використовувати. У місіях по стабілізації збройні сили використовували соціальні мережі як ресурс, що допомагає їм зрозуміти місцеві умови, в яких вони працюють, і об'єднати зусилля.

При цьому воєначальники часто підкреслюють, що під час використання ними соціальних мереж вони зобов'язані грати за іншими правилами і стандартам. Кричуще перебріхування подій в Україні російськими інформаційними агентствами також стало джерелом занепокоєння і призвело до необхідності використовувати контрстратегії.

Немає необхідності пояснювати важливість ролі комунікацій у війні й конфліктах, як для ведення, так і для інформування прохід військових операцій. У контексті цього розділу досить підкреслити важливість медіа в процесі контролю й підзвітності.

Ці зміни створюють новий вимір для тих, хто планує і вживає заходів з оборони і безпеки; вони є як новим способом тиску і викликом, так і новими можливостями. Весь діапазон їх значимості ще належить вивчити, але вже очевидно, що вони будуть мати наслідки для демократичного контролю.

ОБ'ЄДНУЮЧИ НОВЕ Й СТАРЕ

Сучасні умови безпеки — це суміш старих і нових загроз і ризиків. Старі повернулися з новими рисами як відплата у формі російських дій в Україні. Для більшості європейських країн російські дії — це крах базових принципів, що підтримують безпеку в Європі, і повернення напруженості і підозр часів холодної війни.

Для деяких членів НАТО російські дії в Україні воскресили і посилили старі страхи. Посилання Президента Путіна на обов'язок захистити добробут російськомовних за межами Росії мали надзвичайний резонанс серед членів НАТО, які живуть поблизу.

¹² На думку адміністрації Обами, вони зіткнулися зі складним завданням «протистояння пропагандистській машині Ісламської Держави, що кожен день продукує близько 90 000 повідомлень у Твіттері та інших соціальних мережах, залучаючи 1000 іноземних бойовиків на місяць». The New York Times: "Battered but Unbowed, ISIS is Still on Offensive" March 13, 2015.

Пріоритет, який країни віддають захисту території, залежить від їх геостратегічного положення. Для деяких членів Альянсу загроза території залишається віддаленою перспективою, однак для інших дій Росії в Криму і Східної України стали новою тривожною реальністю.

Характер російських дій з використанням посередників, ополчення, спец-груп, масової дезінформації та чорної пропаганди викликає надзвичайне занепокоєння. Це те, що називається терміном «гібридна війна», що об'єднала всі потенційні інструменти сили, військові та нетрадиційні, вплив і примус. У той час як цей термін опанував громадськими умами, ідея використання у війні всіх доступних традиційних і нетрадиційних засобів не так вже й нова.

Підготовка до контратаки на агресивні дії в різних сферах і на різних рівнях вимагає об'єднання всіх аспектів безпеки, включаючи ті, що лежать у сфері громадянського суспільства, наприклад, дії по дезінформації, що підривають соціальну згуртованість. Кожна країна сама вирішує, де починається і де закінчується контрполітика, за умови дотримання базової свободи висловлювання.

Сприйняття змінюється в залежності від віддаленості або рівня загрози, потенційно існуючої для членів НАТО у зв'язку з російськими діями в Україні. Однак відповіддю Альянсу стала задача заспокоїти нерви союзників, знову нагадавши про статтю 5 і практичні заходи, що відображають спільні зобов'язання. Це включає прийняття рішень про підвищення готовності із застосуванням спеціально призначених військ, включаючи «ініціативні групи» швидкого реагування у форматі бригади. Це б підтвердило безперервну діяльність НАТО, включаючи ротаційну присутність сил Альянсу в регіоні, які б займалися розвитком країни перебування і забезпечили б завчасне розгортання. Для повного впровадження та значного нарощування потенціалу Альянсу в регіоні знадобиться час. Присутність НАТО в регіоні значно збільшилася внаслідок численних навчань.

Швидке розгортання сил реагування НАТО в регіоні буде залежати від швидкості прийняття рішень членами урядів через Північноатлантичну Раду. Колективна угода двадцяти восьми членів щодо будь-яких наявних попереджувальних сигналів є суттєвою проблемою. Подальша участь парламентів, якщо в цьому є необхідність, є ще один виклик.

Сумніви з приводу процедури прийняття політичних рішень привели до пропозицій делегувати ВГК ОЗС НАТО в Європі повноваження про

початок підготовки або просування сил, за винятком фактичного розгортання. Однак будь-які дії з підготовки або просування сил будуть розглядатися деякими країнами як потенційна ескалація і є занадто делікатним питанням без політичної згоди. Відповідно до глави третьої даної книги, задоволення потреби в швидкому реагуванні є пріоритетом для Альянсу і прямим завданням його парламентів.

Стурбованість з приводу ризику нетрадиційної агресії, яка характеризується збільшенням кількості терористичних актів, потребують переоцінки вимог до внутрішньої безпеки та потенціалу внутрішніх військ для протистояння таким загрозам. Доморощений тероризм став основним питанням внутрішньої безпеки, який, як зазначалося вище, змагається з обороною за убогі фінансові ресурси.

Разом з відновленням фокусом на колективну безпеку, НАТО буде продовжувати оцінювати зовнішні загрози, зокрема, що виникають внаслідок кризи на Близькому Сході, а також пов'язані з ІДІЛ. Поки члени НАТО не дійшли згоди з питань протистояння ІДІЛ за допомогою НАТО як колективного органу. Швидше, заходи доводиться приймати окремим його членам. Подивимося, чи зміниться це після звірячих атак у Парижі в листопаді 2015 року. Багато союзників беруть участь у коаліції під проводом США, що допомагає Іраку в боротьбі проти поширення ІДІЛ в цій країні. Дебати з приводу участі НАТО в боротьбі проти цієї та інших загроз, що виникають за межами Альянсу, триватимуть, посилюючи важливість партнерства в НАТО.

Найбільші побоювання у країн Європи викликає раптовий приплив великої кількості біженців, що рятуються від конфлікту в Сирії та інших гарячих точках. На момент написання значення і розмах такого впливу залишалися невідомими. Однак уже очевидно, що наслідки для єдності всього Європейського Союзу будуть набагато масштабнішими, як і наслідки для безпеки і соціальної згуртованості його окремих членів. На карті Євроатлантичного регіону продовжуватимуть з'являтися невирішені конфлікти з подальшими заворушеннями, серед яких Україна — найбільш нагальна проблема для членів НАТО. Який би спосіб врегулювання не був узгоджений щодо статусу України, країна залишиться вразливою, на її майбутнє впливають різні концепції ЄС, Росії, а також Європейського Союзу.

Російські амбіції і потенціал будуть продовжувати затьмарювати поліпшення в регіоні ОБСЄ. Визнання деякими союзниками НАТО необхідності співпраці з Росією протиставляються скептичним настроєм

інших членів, які вважають, що російські амбіції і регресивна внутрішня політика роблять таку співпрацю неможливою. І все ж деякі з них бажають обговорити альтернативу довгостроковій конфронтації. Вторгнення Росії до Сирії додало нових ускладнень в уже і без того важку ситуацію, але для деяких — збільшило можливість налагодження відносин співпраці.

Згодом форма взаємодії може перерости в діалог і співробітництво у сферах, що становлять спільний інтерес і вигоду. Контроль над озброєнням — перше питання, яке претендує на відновлення після визнання того, що ядерна зброя залишається постійно навислою загрозою. Загрозою того, проти чого відбуваються нинішні події в Україні або де-небудь ще. Точно так же події в Україні прискорять спроби відродити певну подобу режиму регулювання звичайних збройних сил, включаючи оновлення Віденського документа про заходи щодо забезпечення конфіденційності і стабільності.

Який би спосіб врегулювання не було досягнуто, на поточну ситуацію з безпекою в Євроатлантичному регіоні вплинули недавні російські дії, які мають глибокі довгострокові наслідки. Під тиском регіональних діячів, які потребують більшої автономії або повноважень для відновлення колишньої величі, або внаслідок виникнення політичних партій з екстремістськими програмами, карта Євроатлантики може зазнати змін.

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА РОЛІ ПАРЛАМЕНТІВ

Вище було описане нестабільне, непостійне і непередбачуване безпечове середовище, в якому нові ризики змагаються з традиційними військовими загрозами за увагу і ресурси, нові засоби пропонують нові підходи до застосування збройних сил, а відмінності між збройними конфліктами і традиційною війною майже зникли.

Для деяких країн захист території знову став першочерговим завданням, що змінює або доповнює фокус на інтервенціях, який існував у період після холодної війни. А з появою нетрадиційних форм ведення війни це питання стало ще гострішим. Необхідність боротьби з поширенням тероризму за кордоном, а все частіше і на батьківщині, зараз поглинає всю увагу і ресурси.

Ефективне використання збройних сил продовжує залежати від базових якостей, які є у більшості військових, а також від якості чоловіків і жінок в уніформі. Гнучкість, здатність до адаптації, а також здатність швидко реагувати під час багатонаціональних операцій — ось що сьогодні потрібно.

Соціальна обстановка, в якій проводяться такі операції, змінилася завдяки розвитку комунікацій та інформаційних технологій, що мало грандіозні наслідки для проведення і сприйняття збройних конфліктів і використання армії.

У турбулентному середовищі демократичний контроль стає ще більш необхідним, але і більш складним. Забезпечення національної безпеки означає готовність протистояти використанню збройних сил або агресивних дій під різними масками і на різних рівнях. Для цього необхідне об'єднання різних вимірів зовнішньої і внутрішньої безпеки для захисту основних прав і свобод, які є основою демократичних держав.

Стирання кордонів між миром і війною означало також розмивання ролей і завдань політичних і військових сил, що підтримують традиційні цивільно-військові відносини. Це потрібно краще зрозуміти — не менш, ніж їхній вплив на роль парламентів.

- Хода змін означатиме постійну переоцінку загрози ризиків безпеки, з якими зіткнулися держави, можливостей, необхідних для відповіді на них, а також оцінку наслідків для фінансових і кадрових ресурсів країни. Парламенти, як лакмусовий папірець волі та інтересів виборців щодо пріоритетів і виконання зовнішніх зобов'язань, повинні брати активну участь в такій переоцінці.
- Необхідність протистояти тероризму за кордоном і всередині країни породжує суперечки щодо визначення пріоритетів та засобів, що відноситься до безпосереднього відання парламентів. Вимоги до внутрішньої безпеки передбачають більш помітну участь парламентів як ключових арбітрів в збалансуванні різних потреб державної безпеки і потреби захистити фундаментальні свободи.
- Парламентарії повинні зайняти активну позицію у вивченні і роз'ясненні сфер, в яких виникають конфлікти між військовими і політичними поглядами, а також забезпечити можливість досягнення політичних цілей доступними військовими засобами.
- Участі парламентів у прийнятті рішень про розгортання збройних сил за кордоном, як офіційному, такі неофіційному, і сприяє, і перешкоджає інформаційна революція. Доступність і швидкість інформації надає більше можливостей і стимулів для участі парламентів. Однак, більше інформації не завжди означає більше згоди — політичні розбіжності можуть знизити ефективність операцій.

- Довіра до НАТО залежить від підтвердження можливості реагувати швидко, що, в свою чергу, залежить від швидкого прийняття рішень парламентами. У разі необхідності участі парламентів, вони повинні вирішити, чи відповідають прийняті ними домовленості вимогам до високої швидкості.

Незважаючи на великі відмінності між парламентами країн НАТО у впливі та участі у вирішенні питань, що стосуються оборони і безпеки, обговорювані тут питання є загальними для всіх і знаходяться за межами можливостей більшості окремих країн. Військовий потенціал залишається строго національним. При цьому загрози, яким він протистоїть, набувають все більш міжнародний і транскордонний характер. Їх можна буде використовувати тільки разом. Операції майбутнього будуть проводитися коаліціями і стануть багатонаціональними. Це означає «інтернаціоналізацію» участі парламентів. Таким чином, із загальних дискусій в рамках багатонаціонального форуму можна буде багато чого почерпнути, а також поділитися міжнародним і національним досвідом. ПА НАТО якраз і забезпечує такий форум.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ І КЕРІВНИЦТВО ОРГАНАМИ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ

Демократичне врядування у секторі безпеки сьогодні є глобальним принципом. Крім того, в європейських демократіях політика і досвід національної безпеки, від локального до стратегічного рівня, визначається також Європейською конвенцією з прав людини, яка залишається обов'язковою для всіх учасників. Венеціанська комісія Ради Європи також регулярно надає висновки з правових вимог до об'єднання юридичних та інституційних структур з питань демократії, прав людини і верховенства права. Комісія особливо виділила норми і стандарти, які стосуються демократичного управління сектором безпеки.

Всі ці дії підкреслили критичну потребу в прозорих і підзвітних політиках і процедурах безпеки. У той же час необхідно забезпечити, щоб такі політики і процедури розроблялися і реалізовувалися в інтересах громадської безпеки.

У 90-ті роки минулого століття обговорення партнерства НАТО з національними демократичними інститутами, сектором оборони, громадянським суспільством та засобами масової інформації переважно

концентрувалися на питаннях захисту демократії і цивільно-військових питаннях. З тих пір ефективний контроль над правоохоронними органами і розвідувальними службами був визнаний настільки ж важливим для довгострокового демократичного розвитку і встановлення верховенства права по всьому світу, включаючи країни, що розвиваються, країни перехідного періоду, а також демократичні розвинені країни. Розробка програм з управління безпекою збільшує акцент на приєднання до судової реформи деяких питань правопорядку. Окремі партнерські програми НАТО об'єдналися виключно навколо аспектів контролю над розвідувальною сферою або сфокусовані на питаннях оборони, інші регіональні або міжнародні партнери спільно займаються питаннями контролю над розвідувальними та правоохоронними органами паралельно з партнерськими програмами НАТО.

П'ять ключових особливостей належного управління, за визначенням комісії ООН з прав людини, в рівній мірі підходять і для управління сектором безпеки: (1) прозорість; (2) відповідальність; (3) підзвітність; (4) участь і (5) чутливість (до потреб людей), (Резолюція Комісії ООН з прав людини 2000/64). Таким чином, у цьому розділі підтверджується, що метою дій кожного суб'єкта з управління безпекою, як окремих, так і спільних, є забезпечення прозорості та підзвітності сектора безпеки в цілому, а також чутливість політики та процедур у секторі безпеки до потреб громадян.

ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ — КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ

Заслужовують на довіру такі контроль і управління сектором безпеки, які є життєво важливими для забезпечення демократичного та економічного розвитку. Забезпечення дієвого демократичного управління сектором безпеки необхідне, щоб:

- Підвищити безпеку громадян і громадську безпеку;
- Посилити загальний рівень безпеки;
- Дати можливість демократичним інститутам контролювати і вносити зміни в політику і процедури сектора безпеки, а також забезпечити відповідність міжнародним стандартам;
- Впровадити механізми прозорості та підзвітності в секторі безпеки;

- Заохочувати розвиток і збереження демократичної культури, заснованої на повазі до верховенства права та прав людини в органах безпеки;
- бігання зловживань або порушень прав людини суб'єктами сектору безпеки;
- Керувати сектором безпеки економічно ефективно, уникаючи ресурсотратності, знизити можливість виникнення корупції;
- Ефективно розпоряджатися людськими і фінансовими ресурсами, включаючи ефективні заходи дисциплінарного стягнення та структури управління професійним зростанням, заохочувати професіоналізм і повагу до влади серед чиновників сектора безпеки;
- Пропагувати сектор безпеки репрезентативний інститут суспільства в цілому, забезпечувати рівну участь жінок і представників меншин.

Демократичне врядування у секторі безпеки має забезпечувати дотримання органами безпеки та їх співробітниками очікуваних стандартів продуктивності і поведінки, передбачених законом, політиками, процедурами і відповідними соціально-культурними нормами. Застосовувати зазначені принципи слід не тільки на керівних рівнях, але і для окремих співробітників. Зокрема, органи безпеки повинні:

- Запобігати зловживанням повноваженнями і владою (як самими суб'єктами безпеки, так і іншими зацікавленими групами);
- Належним чином і ефективно використовувати ресурси, ефективно розпоряджаючись бюджетом;
- Бути настільки прозорими, наскільки це можливо, надаючи доступ до інформації, іншим державним органом, контролюючим органам та громадськості;
- Захищати права людини як шляхом запобігання порушенням у самому секторі безпеки, так і шляхом розслідування порушень у суспільстві в цілому;
- Задовольняти потребу в безпеці всіх людей, за яких вони несуть відповідальність, незалежно від статі, етнічної приналежності, релігії, віку або доходу.

Ефективне управління в секторі безпеки ґрунтується на підтримці органів безпеки, які:

- На внутрішньому і зовнішньому рівні керуються правовою та організаційною структурою;
- Підзвітні державним органом і населенню;
- Прозоро працюють відповідно до стандартів і практики, затверджених у кодексах;
- Ґрунтуються на потребах людей і відповідають їм;
- Ґрунтуються на чесному і рівноправному представництві.

ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ — СЕКТОРАЛЬНІ РЕФОРМИ

Всі викладені вище міркування про контроль однаково важливі для контролю і реформування кожного органу сектору безпеки. Однак оскільки для уникнення дублювання завдань кожен орган має свою особливу, сегментовану роль, спеціальна підготовка та механізми контролю можуть бути пов'язані з кожною з таких ролей. З цього випливає, що для кожного органу буде складений окремий план реформ. Крім того, у персоналу і керівництва в секторі безпеки будуть виникати різні потреби в навчанні. При цьому буде зберігатися потреба в загальних навичках, особливо на керівному рівні, для забезпечення прозорих і підзвітних правил і процедур на місцевому та загальнодержавному рівнях.

Через двадцять років з моменту закінчення холодної війни стало очевидним, що політичне керівництво збройними силами — це функція демократично обраного уряду. Крім того, керівництво і персонал міністерств, що відповідають за органи сектору безпеки, — це цивільні фахівці. Для забезпечення ефективного управління відповідними міністерствами, зокрема з точки зору вимог до цивільно-військових завдань, слід отримати необхідні знання.

Що стосується сектору оборони, де основну стурбованість викликають часто значні фінансові ресурси, призначені для всіх видів закупівель, і, в більш широкому сенсі, — розпорядження фінансами в контексті національного бюджету. Під питанням не тільки забезпечення ефективного використання державних коштів, а й запобігання корупції, що

виникає в зв'язку з нерідкими дорогими контрактами.

У сфері партнерства з НАТО кілька ініціатив покликані нарощувати потенціал цивільних фахівців у цих сферах. План партнерських дій по створенню інституцій оборони (PAP-DIB) об'єднав у собі безліч фінансових, людських ресурсів і передового досвіду. Зовсім недавно ініціативи по вихованню доброчесності та боротьби з корупцією були побудовані на пошуку методів запобігання корупції шляхом наставництва, самооцінки і навчання. В точці перетину прийняття рішень військовими, міністерствами та урядами існує безліч завдань боротьби з корупцією серед яких лояльність, ризики і протипага корупції.

У правоохоронній сфері (включаючи прикордонні служби від держави також потрібні значні фінансові вкладення, як і спеціальні навички в межах служб для забезпечення щоденної взаємодії з громадянами. Зростає число підходів у боротьбі з корупцією здатне забезпечити наявність поліції, що працює на принципах доброчесності і зверненої обличчям до народу.

Також з'явилася загальна тенденція, згідно з якою деякі країни Європи відійшли від підтримки порядку напіввоєнному стилі і рушили в напрямку демократичних моделей. Незважаючи на те, також недавно з'явилася тенденція щодо мілітаризації поліцейських підрозділів, що призводить до того, що деякі поліцейські підрозділи в демократичних державах відкрито заявляють про своє небажання підкорятися демократично обраній владі.

Реформа розвідки, в цілому, є одним з найменш розвинених, а значить найбільш критичним елементом реформування сектора безпеки. Розвідувальні служби, як і будь-які інші державні органи, повинні поважати принцип верховенства права і слідувати йому. Більш того, впевненість і довіра суспільства до служб і їх керівників має вирішальне значення для ефективного виконання ними своєї ролі. Дуже важливо забезпечити поділ обов'язків внутрішніх і зовнішніх органів і служб розвідки. Точно так же життєво необхідно забезпечити, щоб розвідувальний орган в структурі міністерства оборони обмежувався тільки аналітичними цілями.

Що стосується реформування правоохоронних і розвідувальних органів, недавня тенденція, пов'язана з моно-фокусом на очікувані терористичні загрози – феномен, з яким східноєвропейські та інші країни стикалися з шістдесятих по дев'яності роки минулого тисячоліття паралельно з іншими умовними погрозами — у деяких випадках призвела до за-

гальної напруги в зв'язку з прослуховуванням розмов, дублюванням ролей, порушенням основних свобод і прав людини. За таких обставин безліч міжнародних і регіональних організацій склали інструкції щодо забезпечення захисту цивільних свобод в демократичних державах.

Крім того, спільною рисою всіх сучасних програм, що стосуються управління сектором безпеки, є включення гендерного питання в політику і практичну діяльність органів безпеки, що гарантує задоволення потреби в безпеці всім категоріям громадян. Висування гендерного питання на передній план в секторі безпеки забезпечує взаємодію органів безпеки з усіма без винятку громадянами, гарантуючи збільшення ефективності надання послуг отримувачам. У кожного постачальника є свій особливий погляд на гендерне питання, яке необхідно вирішити. Іноді для цього потрібно отримати спеціальні знання і можливості.

ЕЛЕМЕНТИ ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ

Верховенство демократії в секторі безпеки можна розділити на два великих елементи. Перший — здійснення контролю, управління і керівництва органами в сфері безпеки з боку виконавчої влади, демократичних інструментів, громадського суспільства і засобів масової інформації; друге — власне структури управління і керівництва всередині сектора безпеки.

1. Зовнішнє управління органами безпеки

Зовнішнє управління органами безпеки визначається наявністю безлічі зацікавлених сторін, активна співпраця яких забезпечує відкрите обговорення даних про вплив політики і процедур безпеки і дальше внесення належних змін. Кожна група суб'єктів контролю виконує окремі, але взаємодоповнюючі функції з управління.

1.1. Виконавча влада

Виконавча влада визначає стратегічний напрям управління сектором безпеки, а також створює контролюючу структуру через демократично обраний уряд. Виконавча влада може ініціювати і очолювати впровадження істотних змін в забезпечення ефективної та оперативної безпеки, визначаючи напрям політики в секторі безпеки в цілому. Також виконавча влада грає роль в управлінні органами безпеки і здійснює

функції міжвідомчого управління і контролю. В кінцевому рахунку, законна і політична відповідальність за результати роботи органів сектору безпеки лежить виключно на виконавчій владі.

Її роль також включає фінансовий контроль під час формування бюджету і контролю витрат (включаючи елементи сектора безпеки); забезпечення прозорої структури управління фінансами; безпосередній контроль над політикою і практичними аспектами діяльності сил безпеки (включаючи необхідність перевіряти здійснення внутрішніх елементів контролю лінійними міністерствами); докладати зусиль для залучення раніше ігнорованих або маргінальних соціальних груп, наприклад, визначивши пріоритети з прав жінок і дітей, етнічних меншин або встановивши необхідність займатися питаннями незахищеності певних міських або сільських територій. Такі процедури повинні бути прозорими і сприяти участі громадян в управлінні безпекою.

1.2. Парламентський контроль і законодавче управління

Роль парламентського контролю в секторі безпеки відноситься до ролі демократично обраної законодавчої влади (наприклад, асамблеї чи парламенту), яка бути здійснювати контроль і моніторинг за політикою і практичними аспектами діяльності в секторі безпеки. У більш широкому сенсі, парламентський контроль — це критичний елемент законодавчого управління в секторі безпеки.

Роль парламентів і парламентських комітетів багатогранна: визначення правових рамок політики і практичних аспектів безпеки, моніторинг, обговорення і формування політики та процедур на пленарних засіданнях і в спеціалізованих комітетах, включаючи не тільки контроль у сфері оборони, правозастосування та розвідки, а й комітети по захисту прав людини, аудиту, бюджету та фінансів; твердження, розробка або відхилення політики, законів і бюджетів; участь в процесі призначення на вищі посади в органах безпеки для мінімізації політичного втручання. Така діяльність передбачає наявність певного рівня мотивації, цілеспрямованих дій і зацікавленості парламентаріїв.

Реалізація одного або всіх зазначених заходів може також послужили каталізатором змін в секторі безпеки: як тільки парламентарії підкреслять публічно або в приватному порядку певне завдання, пов'язане з контролем, йому, як правило, віддається більший пріоритет в уряді, органах і в секторі безпеки в цілому.

І, нарешті, важливе значення має існування ретельно розробленої законодавчої бази щодо здійснення контролю та управління органами безпеки. Крім того, така база повинна відповідати міжнародним зобов'язанням і загальноприйнятим правам людини. Ретельна робота над проектами законів внесення до них змін, а також прийняття або відхилення таких законів — основний обов'язок парламентів. Без такої злагодженої законодавчої діяльності рівень контролю на загальнодержавному рівні стає в цілому менш ефективним.

1.3. Судова гілка влади

Органи сектора безпеки і їх співробітники повинні бути підзвітні у своїх діях незалежній судовій владі. В залежності від сталих традицій правових систем, її відповідальні дії в судовій сфері можуть включати: перспективний і ретроспективний перегляд і вирішення певних операцій з безпеки; судові розслідування правопорушень, скоєних співробітниками органів безпеки; судове переслідування персоналу сектору безпеки за порушення цивільного і кримінального законодавства, а також застосовного міжнародного законодавства; ведення судової практики шляхом тлумачення законів, що впливають на національну безпеку.

У більшості військових служб є внутрішні військові трибунали, що підтримують внутрішню дисципліну, пов'язані з дрібними правопорушеннями і порушенням внутрішніх правил і положень, повноваження таких трибуналів визначаються виключно національним законодавством. Для забезпечення підпорядкування військових трибуналів громадянській судовій системі, національні правові системи можуть розглядати тяжкі кримінальні злочини, скоєні співробітниками органів безпеки, відповідно до національного законодавства. Недотримання такого поділу може привести до виникнення конфліктів на кордоні компетенцій цивільних і військових органів.

1.4. Незалежні контролюючі органи

Незалежні органи, наділені спеціальними контрольними повноваженнями, можуть відігравати важливу роль в управлінні сектором безпеки. Такі органи включають національні органи із захисту прав людини, інститути уповноваженого з прав людини, національні етичні комітети, органи по боротьбі з корупцією, генеральних ревізорів, незалежні механізми щодо відповідності вимогам, а також інші спеціалізовані органи експертного контролю (наприклад, контроль у розвідувальній сфері).

Омбудсмен, також відомий як «інститут омбудсмена», може виконувати,

в своєму вузькому сегменті, і функції моніторингу, контролю, арбітражу та розслідування у військових і правоохоронних органах, а також у розвідувальній сфері. В деяких країнах Генеральний Ревізор може мати подібну функцію в секторі безпеки. В цілому, будь-яка країна, де інститут омбудсмена займається питаннями прав людини, може зіткнутися з необхідністю контролю над сектором безпеки і його органами.

Функції таких незалежних органів можуть включати моніторинг політики, і практичних аспектів безпеки, незалежні розслідування, видачу обов'язкових і необов'язкових для виконання рекомендацій з питань підзвітності, політики і практичної діяльності, сукупних даних за скаргами і випадками зловживання довірою, а також відкриті доповіді за результатами контролю та перевірок відповідності вимогам. Такий незалежний моніторинговий контроль дуже важливий для посилення довіри зацікавлених осіб, а також для забезпечення постійного діалогу та співпраці між демократичними інститутами сектором безпеки з громадським суспільством з питань управління безпекою. Структура і систематизована звітність і документація щодо органів безпеки може стати емпіричною базою для реформ на національному та регіональному рівнях.

Точно таким же чином незалежні інституту контролю, в залежності від конкретної компетенції, мають все необхідне для того, щоб давати рекомендації щодо поліпшення порядку забезпечення безпеки і дотримання прав людини органами безпеки.

1.5. Громадянське суспільство

Залучення організацій громадянського суспільства (далі — ОГС, а також їх асоціації, неурядові організації (НУО) та громадські групи) до питань безпеки допомагає звичайним людям брати участь в процесах прийняття рішень і управління в секторі безпеки.

ОГС також можуть брати активну участь, здійснюючи моніторинг політики та діяльності в секторі безпеки, що впливають на осіб, інтереси яких вони покликані захищати, а також відстоюючи відповідні рішення. Співпраця ОГС з парламентом також важлива для забезпечення дотримання принципу верховенства права в секторі безпеки шляхом надання інформації за поточним кліматом у сфері безпеки, порушеннями прав людини або за допомогою надання експертних висновків щодо контролю в бюджетній сфері на засіданнях комітету.

ОГС також можуть сприяти досягненню згоди на міжсоціумних рівнях з політичних пріоритетів у сфері безпеки шляхом підвищення рівня інформованості громадськості про питання безпеки. Крім того, у спеціалізованих ОГС, наприклад, жіночих організаціях, будуть з'являтися свої окремі уявлення і аналітичні висновки з приводу загроз і зловживань щодо їх цільових груп, а також більш широке розуміння сприйняття суспільством сектора безпеки і звітів про порушення. В цілому, ОГС можуть здійснювати критично важливу функцію діалогу і співпраці, об'єднуючи громадян, демократичні інститути і органи сектору безпеки для вирішення завдань щодо забезпечення безпеки.

1.6. Засоби масової інформації

Засоби масової інформації можуть сприяти управлінню інститутами безпеки за допомогою журналістських розслідувань і надання платформ для обміну інформації та обговорення питань безпеки, до яких є доступ у всіх зацікавлених осіб. Організуючи розслідування і роблячи репортажі про зловживання в органах безпеки і правосуддя, засоби масової інформації можуть допомогти застосувати до порушень механізми прозорості та підзвітності, а також системи управління і керівництва. Друковані та електронні медіаресурси також можуть висвітлювати діяльність організацій громадянського суспільства у сфері інститутів безпеки, а також рівень забезпечення безпеки в суспільстві. За допомогою журналістських розслідувань вони можуть зіграти свою роль, підтримуючи принципи доброчесності в судовій системі, виконуючи функцію охоронця порядку, публікуючи статті про випадки корупції та зловживання повноваженнями.

2. Громадянське керівництво і внутрішнє управління органами безпеки

Для ефективного управління сектором безпеки вкрай важливо забезпечити, щоб механізм керівництва і внутрішнього управління всіх органів сектору безпеки:

- Відповідали цінностям і законодавчим нормам суспільства, в якому вони забезпечують громадську безпеку;
- Дотримувалися міжнародних принципів і стандартів з прав людини;
- Були достатніми для цього, щоб гарантувати громадську безпеку;
- Мали в штаті цивільних фахівців.

Ефективне внутрішнє управління включає використання взаємодоповнюючих горизонтальних і вертикальних управлінських структур. Рівень прозорості таких внутрішніх управлінських дій також впливає на легітимність інститутів безпеки для населення в цілому. Органи безпеки, чутливі до суспільних потреб, як правило, прозорі; органи, байдужі до суспільних потреб,— непрозорі. В даному розділі описуються ключові питання інституційного управління.

2.1. Структура управління інститутами безпеки

2.1.1. Стратегічний напрямок і управління на рівні секторів

Як вже зазначалося у першому розділі, виконавча влада повинна забезпечити чіткі керівні та стратегічні напрямки для управління органами безпеки, керівництва, в яких будуть чітко позначені сфери відповідальності по секторам для кожного суб'єкта забезпечення безпеки. Забезпечення громадської безпеки має стати чіткою метою і домінуючою вимогою до кожного інституту безпеки. Порядок управління в кожному органі сектора безпеки і відповідних міністерствах повинен відображати ці цілі, пов'язані з ними політику і довгострокове планування.

2.1.2. Політика стратегічної безпеки

Політика стратегічної безпеки повинна бути визначена на загальнодержавному рівні обраними представниками уряду країни. Як правило, основним документом є державна політика в сфері безпеки, на підставі якої розробляються стратегії для правоохоронних органів, армії і розвідки. Визначення політики стратегічної безпеки в кінцевому підсумку впливає на формування вихідних людських і фінансових ресурсів щодо інших соціально-економічних ініціатив, ініціатив по боротьбі з бідністю і з розвитку. Дана стратегічна політика дозволяє відповідним органам безпеки визначати власні секторальні пріоритети, розробити реформи, стратегії участі і впровадження.

2.1.3. Правова основа

Правова основа для функціонування міністерств, управлінь та інститутів безпеки повинна бути розроблена відповідно до належного міжнародного досвіду і забезпечувати відповідність принципу верховенства права. Законодавцям слід чітко визначати роль і повноваження кожного органу безпеки, описати процедури затвердження адміністративних і операційних дій, визначити сфери застосування внутрішніх правил та

процедур, переконатися в наявності інструментів для інших зацікавлених осіб, які беруть участь в роботі органів безпеки і їх контролі, а також забезпечити відповідальність співробітників органів безпеки перед законом за вчинені ними дії. Крім того, правові основи повинні сприяти доступу громадськості та демократичних інститутів до інформації.

2.2. Внутрішнє управління органами безпеки

Інститутам сектора безпеки необхідні сильні і здорові внутрішні системи управління, які могли б гарантувати ефективну роботу, запобігання корупції та неефективному використанню обмежених фінансових і людських ресурсів.

2.2.1. Управління кадровими ресурсами

Прозоре та ефективне управління кадровими ресурсами є надійною основою для професійного росту співробітників органів безпеки цивільного керівництва і цивільного персоналу. Заохочення відповідними міністерствами і управліннями ефективного управління кадровими ресурсами включає програми забезпечення прозорої оплати праці, підвищення по службі та професійного розвитку, створення повних баз даних по управлінню персоналом, прийом на роботу з урахуванням заслуг професійних якостей, відповідно до системи оцінювання продуктивності, а також розробку ефективної системи оплати праці. Також необхідно докласти всіх зусиль для збільшення кількості жінок у секторі безпеки, а також для їх утримання і просування по службі.

2.2.2. Управління фінансовими ресурсами

Управління фінансовими ресурсами ґрунтується на передумові, що сектор безпеки регулюється тими ж принципами управління громадським сектором, що й інші сфери. Для забезпечення доступності та відповідності іншими урядовими пріоритетами і стратегіями, бюджетна політика повинна бути прозорою. Управління фінансовими ресурсами має ґрунтуватися на прозорих і підзвітних систем закупівель. Необхідно розробити ефективні системи аудиту, а також вдосконалені системи фінансового планування і управління не тільки в міністерствах, але і в адміністративних підрозділах самих органів сектору безпеки.

2.2.3. Боротьба з корупцією і виховання доброчесності

Ключовим питанням об'єднання підходів до управління кадровими

і фінансовими ресурсами є необхідність сильної антикорупційної структури. Виклики, пов'язані із забезпеченням прозорості та боротьбою з корупцією в сфері оборони, часто стоять не тільки перед країнами перехідного періоду, але і вже стали демократіями. Програма з виховання доброчесності пропонує передовий досвід і заходи боротьби з корупцією.

2.2.4. Інституційне та програмне керування

Адміністративне і програмне керування може поліпшити рівень підзвітності та сприяти дотриманню професійних правил і норм. Ефективне керівництво на рівні адміністративних підрозділів, управлінь та міністерств необхідно підкріплювати програмами і планами, що відображають національні пріоритети і доступні ресурси. Потрібні механізми протистояння зловживань у владі, а також механізми протидії корупції та дисциплінарні стягнення. Необхідно визначати та впровадити алгоритми внутрішньої підзвітності.

2.2.5. Правила і процедури

Кожному інституту безпеки потрібен чіткий набір здійснених правил процедур, який би регулював поведінку персоналу. Оскільки співробітники служб безпеки належать до юрисдикції судів у кримінальних і цивільних справах, внутрішні норми та правила передбачають дисциплінарні стягнення за адміністративні правопорушення або невиконання правил внутрішнього розпорядку (відповідно до військового права).

2.2.6. Кодекси корпоративної етики

Інститути сектора безпеки повинні дотримуватися кодексів корпоративної етики, складених на національному та міжнародному рівнях. На роботу органів сектору безпеки впливає безліч кодексів поведінки, що регулюють питання доброчесності та боротьби з корупцією, кодексів етики співробітників правоохоронних і розвідувальних органів. Оскільки кодекси поведінки не є заміною правил, процедур, цивільного чи кримінального законодавства, вони можуть сприяти підвищенню рівня прозорості та підзвітності, а також розуміння рівня делікатності зобов'язань і обов'язків професійної роботи в сфері безпеки. Таким чином, вони також повинні бути ясними і зрозумілими для широкого загалу.

ДОДАТОК 1

ЯК І ЧОМУ БУЛА СТВОРЕНА НАТО?

У 1946 році, майже через рік після завершення Другої світової війни, Радянський Союз денонсував мирну угоду з Туреччиною. Кремль заявив про готовність відновити її у разі, якщо Анкара віддасть їй частину своєї території та дозволить розмістити радянські військові бази для контролю проток Босфор та Дарданелли.

В тому ж році в Греції комуністи за підтримки Москви почали громадянську війну. Кремль надсилав їм зброю. Тим часом, для союзників стало очевидним, що Москва порушила домовленості про те, що кожна нація має право самостійно визначати свій політичний устрій.

Радянський Союз почав активно нав'язувати комунізм на зайнятих територіях. Такі дії Москви призвели до проголошення британським прим'єр-міністром Вінстоном Черчіллем «Фултонської промови», якою він проголосив встановлення «залізної завіси» як політики відгородження, але не нападу на агресивний Кремль.

Одну за одною СРСР отримував під свій контроль держави у Європі. На звільнених від нацистів територіях Москва привела до влади комуністів, що спиралися на таємну поліцію. Арешти, насилля та страх запанували в державах, які отримав під свій контроль Кремль.

Станом на 1948 рік лише одна країна за «залізною завісою» зберігала незалежність від Москви — Чехословаччина. Це сталося завдяки підтримці її народом Президента Едварда Бенеша. Він був лібералом та прихильником свобод, вважаючи, що можна бути другом комуністичній Москві, залишаючись вільним.

Але для Росії м'якість — це слабкість. А країна, що готова до компромісів, — це слабка країна. У 1948 році Е. Бенешу повідомляють, що у випадку, якщо він не піде у відставку, радянський спецназ, котрий уже був у Празі силою зробить це. Сьомого червня 1948 року він подав у відставку, щоб запобігти кровопролиттю.

Саме тоді Західна Європа зрозуміла, що вона має об'єднатися, щоб захистити свою свободу та незалежність. Через три тижні після падіння

Чехословаччини в Брюсельський Договір між п'ятьма країнами:

Францією, Бельгією, Великою Британією, Люксембургом та Нідерландами. Ці країни зобов'язалися допомагати одна одній в разі нападу. Втім, такий союз був недостатньо потужним для того, щоб забезпечити захист від агресивної політики Кремля.

Врешті-решт, було визначено, що лише справді трансатлантична угода про безпеку могла б стримувати радянську агресію, одночасно запобігаючи відродженню європейського мілітаризму, та слугувати основою для політичної інтеграції.

У серпні 1948 року Кремль, що боявся створення незалежної Західної Німеччини та був незгодний з допомогою союзників у створенні німецької марки на заміну рейхсмарці, вирішив відрізати Берлін від західних зон. Кремль блокує весь залізничний, автомобільний та річковий транспорт на в'їзді до Берліну. Припиняється подача електроенергії до західної частини міста.

Велика Британія, США та Франція опинилися в ситуації, коли вони стали відповідальними за 2,5 мільйона цивільних мешканців Берліну. Паливо та їжа могли бути доставлені в місто для підприємств та населення лише ззовні. Вашингтон, Лондон та Париж надали Західному Берліну гуманітарну допомогу, налагодивши доставку всіх необхідних товарів літаками.

Це була найбільша логістична операція в історії. Всього за час блокади союзники перекинули літаками 2,32 млн. тонн вантажів, дві третини з яких було вугілля. У піковий період в Західному Берліні літаки сідали кожні 30 секунд, в тому числі вночі. За період операції 17 машин розбилися.

Кожного дня повітряної гуманітарної операції престиж Заходу зростав. За 9 місяців Кремль зняв блокаду, не досягнувши її мети.

Блокада Західного Берліну поставила Європу перед ризиком нової війни.

Отже, 4 квітня 1949 року Бельгією, Великою Британією, Данією, Італією, Ісландією, Канадою, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Португалією, США та Францією, була створена Організація Північноатлантичного Договору (North Atlantic Treaty Organization). Цей Альянс став відомий під назвою НАТО. Він був створений для протистояння агресії, згідно з усіма правилами та духом Хартії ООН та 51 статтею Статуту ООН.

ДОДАТОК 2

ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНИЙ ДОГОВІР

*Вашингтон, Округ Колумбія,
4 квітня 1949 р.*

Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних націй та своє прагнення діяти у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір:

Стаття 1

Сторони зобов'язуються, як це визначено у Статуті Організації Об'єднаних Націй вирішивши всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 2

Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору.

Стаття 3

Для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного

вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу.

Стаття 4

Сторони консультуватимуться між собою щоразу, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої із сторін.

Стаття 5

Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні.

Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раді Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки.

Стаття 6¹³

При застосуванні Статті 5 збройним нападом на одну або більше Сторін слід вважати збройний напад, здійснений:

- на територію будь-якої із Сторін у Європі чи у Північній Америці, на алжирські департаменти Франції¹⁴, на територію Туреччини чи на острови під юрисдикцією будь-якої із Сторін, розташовані в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака;

¹³ Визначення територій, які охоплює Стаття 5 було переглянуто Статтею 2 Протоколу Північноатлантичного договору про вступ Греції та Туреччини, підписаного 22 жовтня 1951 року.

¹⁴ 16 січня 1963 р. Північноатлантична Рада констатувала, що овід 3 липня 1962 р. не застосовуються відповідні положення цього Договору, які стосуються колишніх французьких департаментів в Алжирі.

- на збройні сили, кораблі чи літальні апарати будь-якої із Сторін, які перебувають в межах цих територій або в якомусь іншому регіоні Європи, де на момент набуття цим Договором чинності були розміщені окупаційні війська будь-якої із Сторін, а також у Середземному морі чи в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака.

Стаття 7

Цей Договір не зачіпає і не повинен тлумачитися як такий, що будь-яким чином зачіпає права і обов'язки Сторін, які впливають для них як держав-членів із Статуту Організації Об'єднаних Націй, чи головну відповідальність Ради Безпеки ООН за підтримку міжнародного миру й безпеки.

Стаття 8

Кожна сторона заявляє, що жодна з чинних міжнародних угод між нею та будь-якою іншою із Сторін чи будь-якою третьою державою не суперечить положенням цього Договору, і зобов'язується не укладати жодних міжнародних угод, що суперечать цьому Договору.

Стаття 9

Цим Договором Сторони засновують Раду, в якій кожна з них буде представлена для розгляду питань, пов'язаних з виконанням цього Договору. Рада буде організована таким чином, щоб її можна було скликати швидко і в будь-який час. Рада створить такі допоміжні органи, в яких вона може мати потребу: зокрема, вона негайно створить Комітет оборони, який рекомендуватиме засоби для виконання Статей 3 і 5.

Стаття 10

Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні. Будь-яка запрошена таким чином держава може стати Стороною у цьому Договорі шляхом передачі свого документа про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки. Уряд Сполучених Штатів Америки повідомить кожную із Сторін про депонування у нього кожного такого документа про приєднання.

Стаття 11

Цей Договір повинен бути ратифікованим, а його умови виконуватись усіма Сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними процедурами. Ратифікаційні грамоти у найкоротший термін мають бути передані на депонування уряду Сполучених Штатів Америки, який повідомить усі інші Сторони, що підписали цей Договір, про кожне депонування. Договір набуде чинності для тих держав, які його ратифікували, одразу після депонування ратифікаційних грамот більшості із Сторін, які його підписали, у тому числі ратифікаційних грамот Бельгії, Канади, Франції, Люксембургу, Нідерландів, Великобританії та Сполучених Штатів Америки, а для інших держав він набуде чинності з дати депонування їхніх ратифікаційних грамот¹⁵.

Стаття 12

Через десять років після набуття Договором чинності або в будь-який час пізніше цього терміну Сторони, якщо того вимагатиме будь-яка з них, проведуть спільні консультації з метою перегляду цього Договору, враховуючи чинники, які на той момент впливатимуть на стан безпеки та миру в Північноатлантичному регіоні, у тому числі появу нових універсальних чи регіональних угод, укладених згідно зі Статутом ООН і спрямованих на підтримання міжнародного миру й безпеки.

Стаття 13

Через двадцять років після набуття Договором чинності будь-яка із Сторін має право припинити свою участь у ньому через рік після передачі повідомлення про денонсацію урядові Сполучених Штатів Америки, який поінформує уряди інших Сторін про депонування кожного повідомлення про денонсацію.

Стаття 14

Цей Договір, тексти якого англійською і французькою мовами мають однакову силу, зберігатиметься в архіві уряду Сполучених Штатів Америки. Його належним чином завірені копії будуть передані цим урядом урядам Договірних Сторін.

¹⁵ Договір набув чинності 24 серпня 1949 р. після депонування ратифікаційних документів усіх Сторін, що його підписали.

ДОДАТОК 3

ДЕТАЛЬНИЙ СКЛАД АСАМБЛЕЇ

Членство в Асамблеї — делегати країн-членів	
Країни-члени	Делегати
Сполучені Штати Америки	36
Франція	18
Німеччина	18
Італія	18
Великобританія	18
Канада	12
Польща	12
Іспанія	12
Туреччина	12
Румунія	10
Бельгія	7
Чеська Республіка	7
Греція	7
Угорщина	7
Нідерланди	7
Португалія	7
Болгарія	6
Данія	5
Норвегія	5
Словаччина	5
Хорватія	5
Литва	4
Албанія	4
Естонія	3
Ісландія	3
Латвія	3
Люксембург	3

Словенія	3
Чорногорія	3
Північна Македонія	3
Фінляндія	4
31	267

Членство в Асамблеї — делегати асоційованих членів	
Україна	8
Австрія	5
Азербайджан	5
Сербія	5
Швеція	5
Швейцарія	5
Грузія	4
Вірменія	3
Боснія й Герцоговина	3
Молдова	3
10	46

Делегація Європейського Парламенту	10
---	-----------

Делегації Міжпарламентської Асамблеї	
ОБСЕ	2
ПАРЕ	2
2	4

Делегації регіональних партнерів та середземноморських асоційованих	
Алжир	3

Марокко	3
Ізраїль	3
Йорданія	3
4	12

Делегації парламентських спостерігачів	
Асамблея Косово	2
Австралія	2
Єгипет	2
Японія	2
Казахстан	2
Палестинська законодавча рада	2
Туніс	2
Республіка Корея	2
8	16

ЧЛЕНИ БЮРО АСАМБЛЕЇ

Президент

Жоель ГАРРІО-МАЙЛАМ (Франція)

Віце-Президенти

Кантера ЗАІДА (Іспанія)

Кеван ДЖОНС (Велика Британія)

Лінда САНЧЕЗ (США)

Ніку ФАЛЬКОЙ (Румунія)

Міхал ЩЕРБА (Польща)

Скарбник

Волфган ГЕЛЬМІХ (Німеччина)

Генеральний секретар

Роксанда ПОППА (Великобританія)

СЕСІЇ

Щороку проводяться дві сесії — весняна та осіння («щорічна»). Вони проводяться в різних країнах.

2014	Весняна сесія: Вільнюс, Литва.
Щорічна сесія: Гаага, Нідерланди.
2015	Весняна сесія: Будапешт, Угорщина.
Щорічна сесія: Норвегія.
2016	Весняна сесія: Тиран, Республіка Албанія.
Щорічна сесія: Стамбул, Туреччина.
2017	Весняна сесія: Тбілісі, Грузія.
Щорічна сесія: Бухарест, Румунія.
2018	Весняна сесія: Варшава, Польща.
Щорічна сесія: Галіфакс, Канада.
2019	Весняна сесія: Братислава, Словаччина.
Щорічна сесія: Лондон, Великобританія.
2020	Весняна сесія: не проводилась, у зв'язку із пандемією Коронавірусу (мала проводитись у Києві)
Щорічна сесія: проводилась в режимі онлайн.
2021	Весняна сесія: проводилась в режимі онлайн.
Щорічна сесія: Проводилась у змішаному форматі (офлайн та онлайн), Лісабон, Португалія.
2022	Весняна сесія: яка планувалась у Києві, у зв'язку з повномасштабним вторгненням перенеслась, та проводилась у Вільнюсі, Литва.
Щорічна сесія: Мадрид, Іспанія.
2023	Весняна сесія: планується проводитись Люксембурзі

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. І. Коул, Ф. Флурі, С. Ланн, 2015. Контроль і керівництво: Парламенти та управління у секторі безпеки. Практичний посібник. 127 с.
2. J. Bailey, R. Iron, 2014. British Generals in Blair's Wars. Глава 23.
3. Північноатлантичний договір (укр/рос) від 04.04.1949. №950_008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 01.10.2021).
4. Чорноморська безпека. Аналітичний часопис. 2019. №2 (34). 85 с.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019. №2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19#Text>. (дата звернення: 02.10.2021).
6. Допомога НАТО Україні: стислий огляд. Видання Фонду «Ініціатива з дослідження східноєвропейської безпеки» за сприяння та фінансової підтримки Центру інформації та документації НАТО в Україні. 2018.
7. Фріз І.В. НАТО: Український вибір. Україна – Солідарність – НАТО. 2018. 119 с.
8. О. Юринець, 2021. Модель Молодіжної ПА НАТО. Методичний посібник. 86 с.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ПРОЄКТ РЕАЛІЗОВАНО

За підтримки Центру документації та інформації НАТО у співпраці із провідними вищими закладами освіти та громадськими організаціями

Організатор — Мережа захисту національних інтересів «АНТС».